

Economisch-Statistische Berichten

De toekomst der witte boorden dragers

★

Drs. J. Poot

Huurverhoging en huurbijslag

★

Prof. Mr. J. Offerhaus

Het Verdrag van 15 juni 1955 over
internationale koopcontracten

(II)

★

*Mr. Ir. G. Oudemans, Mr. Chr. Kooij,
Mr. J. Wolterbeek*

Industriële eigendomsrechten en de
mededingingsbepalingen uit het
Euromarkt-verdrag

★

F. Piot

Enkele resultaten van de
Tentoonstelling te Brussel

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

44e JAARGANG

No. 2180

WOENSDAG 22 APRIL 1959

**SCHEEPVAART VEREENIGING
NOORD**

(Vereeniging van Ondernemers
in de
Haven- en Vervoerbedrijven
te Amsterdam)

zoekt voor de vervulling van een
secretariatsfunctie op haar bureau en
dat van enige met haar verbonden in-
stellingen een

**MEESTER IN DE RECHTEN
OF ECONOMO**

Van de aan te stellen functionaris wordt
in de eerste plaats verwacht dat hij de
normale secretariatszaken zoals het
stellen van brieven, het notuleren en
rapporteren beheerst. Daarnaast krijgt
hij echter op den duur een aantal zeer
gevarieerde werkzaamheden te verrichten
op economisch-organisatorisch en fiscaal
terrein. Enkele jaren ervaring in de
advocatuur of het bedrijfsleven is vereist.
Enige specialisatie in burgerlijk en
handelsrecht en kennis van de moderne
talen wordt van belang geacht. Leeftijd
30-40 jaar. Kandidaten zullen eventueel
worden uitgenodigd voor een psycholo-
gisch onderzoek.

Eigenhandig (niet met ballpoint) geschreven
brieven met volledige inlichtingen over leef-
tijd, opleiding en praktijk en vergezeld van
een recente pasfoto voor 4 mei aan de
**Nederlandsche Stichting voor Psycho-
techniek**, Wittevrouwenkade 6, Utrecht,
onder nummer E.S.B. 22924.

Adverteer in „E.-P.B.“

Bij de

**N.V. PROVINCIAAL EN GEMEENTELIJK
UTRECHTS STROOMLEVERINGSBEDRIJF**

te Utrecht bestaat behoefte aan een

**bedrijfseconomisch
geschoolde kracht**

die na een redelijke inwerkperiode in staat moet zijn, als
staffunctionaris de directie terzijde te staan en zo nodig
de economische onderdirecteur, chef van de financiële
en administratieve afdeling, te vervangen.

De gedachten gaan uit naar een accountant met opleiding
N.I.v.A.- of V.A.G.A. en ruime bedrijfservaring.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan de directie van
bovengenoemd bedrijf, Keulsekade 189 te Utrecht.

R. Mees & Zoonen
Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

*Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen
Alblasserdam*

*Financiering van invoer,
uitvoer en transitio*

Alle assurantien

*Beleggingen en
vermogensbeheer*

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.*
Telefoon redactie: 0 1800-52939. Administratie: 0 1800-
38040. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B.fr. 400).
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.*

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor
Westzeedijk, Rotterdam 6.

Advertenties. *Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon
69300, toestel 1 of 3).*

Advertentie-tarief *f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.*

De toekomst der witte boorden dragers

Indien men zich voor ogen houdt, dat ook de arbeidsmarkt niet ontkomt aan het krachterspel van vraag en aanbod, dan kunnen de vragen, waarmede wij vorige week op deze plaats eindigden, worden geformuleerd als volgt: hoe komt het, dat de bereidheid der Engelse witte boorden dragers om hun diensten voor een relatief, en soms zelfs absoluut, lagere prijs aan te bieden sedert 1938 zo sterk is toegenomen en: zullen vraag en aanbod zich in de nabije toekomst zodanig ontwikkelen, dat de relatieve beloning der „white collar workers” nog veranderingen ondergaat? Fogarty ¹⁾, die wij hier nog steeds aan het woord laten, gaat op beide vragen uitvoerig in. Gedurende en kort na de oorlog, zegt hij, was het Britse volk ervan doordrongen dat in het belang van de oorlogvoering en het herstel daarna de consumptie moest worden beperkt. Ook was men het er over eens dat de lasten volgens draagkracht moesten worden opgelegd. Daarom is het merkwaardig dat de beperkingen door het laag gesalarieerde kantoorpersoneel kennelijk gemakkelijker werden geaccepteerd dan door de even veel verdienende fabrieksarbeiders.

Ter verklaring van dit verschijnsel worden wel de volgende factoren genoemd. In de eerste plaats is de inkomensverlaging door de witte boorden dragers minder hevig gevoeld dan vaak wordt verondersteld, omdat de levensstandaard van vele gezinnen — dank zij het feit dat zich juist in bedoelde periode de revolutie der het leven veraangenamende huishoudelijke apparaten voltrok, terwijl ook de sociale voorzieningen een grote vlucht namen — in veel mindere mate werd beïnvloed dan het nominaal inkomen. Voorts vond tot voor kort eigenlijk alleen vergelijking der inkomens van de „white collar workers” onderling plaats; de verdiensten der handarbeiders lagen als vergelijkingsmateriaal doorgaans buiten het gezichtsveld. Daardoor kon het inkomensverschil tussen beide groepen werknemers kleiner worden zonder dat door het kantoorpersoneel alarm werd geslagen. Ten slotte hebben de met promotie verband houdende salarisverhogingen het feit dat er in „white collar jobs” minder werd verdiend wat verdoezeld en bovendien heeft de nood tijdens en na de oorlog lang genoeg geduurd om ook degenen wie geen promotie ten deel viel, aan een relatief of soms zelfs absoluut lagere levensstandaard te doen gewennen.

¹⁾ M. P. Fogarty: „The white-collar pay structure in Britain”, „The Economic Journal”, van maart 1959.

Fogarty gelooft niet, dat een eventuele verdere achteruitgang van de positie der witte boorden dragers even gemakkelijk zal plaatsvinden als in de periode 1938-1948. De tijd van acute nationale nood, die de offerbereidheid van het volk verhoogde en daardoor — naar hij meent — in eerste aanleg de oorzaak was van de huidige positie der „white collar workers”, is voorbij. Bovendien worden tegenwoordig wel degelijk de inkomens van fabrieksarbeiders als vergelijkingsmaatstaf gehanteerd, terwijl de revolutie op huishoudelijk gebied wat is geluwd of in ieder geval minder spectaculaire resultaten oplevert. Wij mogen dan ook, zegt Fogarty, verwachten dat de witte boorden dragers thans harder zullen vechten dan in de veertiger jaren, teneinde althans hun huidige positie te handhaven. Of zij daarbij succes zullen boeken valt, aangezien zij geen homogene groep vormen, niet zonder meer bevestigend of ontkennend te beantwoorden. Voor de kantoorbedienden lijkt de kans dat hun positie zal verbeteren niet bijster groot. Dank zij de grotere spreiding der onderwijsmogelijkheden ontwikkelt het aanbod zich niet in hun voordeel en in verband met de automatisering moet het zelfde worden gezegd van de vraag. „They can probably not hope for much more than to set on their labour a reserve price which will help them for slipping back farther in relation to manual workers”.

Wat de hoger gekwalificeerde „white collar workers” betreft, is een dergelijke algemene conclusie niet mogelijk. De vraag naar deze krachten neemt ongetwijfeld toe. Het aanbod eveneens: in 1960 zullen de Britse universiteiten nl. driemaal zoveel afgestudeerden afleveren dan in 1938. Eén ding staat echter onomstotelijk vast: eerste-klas krachten zullen schaars blijven. Het is zelfs zeer wel mogelijk, dat de schaarste groter zal worden. Deze stelling steunt Fogarty met de volgende cijfers: het aantal studenten aan Britse universiteiten steeg van 1938 tot omstreeks 1955 met 60 pCt.; het aantal „first degrees” daarentegen met slechts 25 pCt. Vermoedelijk zal deze schaarste, zo zij al niet de inkomensplafonds omhoog drukt, ertoe bijdragen dat de eerste klas krachten in financieel opzicht geen terrein meer verliezen. De wat minder begaafden behoeven dan tenminste niet meer bevreesd te zijn te worden verpletterd onder de neerstortende salarisplafonds van hun meerderen. Zoals de afgelopen twintig jaren is geschied.

INHOUD

	Blz.		Blz.
De toekomst der witte boorden dragers	315	Enkele resultaten van de Tentoonstelling te Brussel door F. Piot	325
Huurverhoging en huurbijslag, door Drs. J. Poot	316	Boekbesprekingen:	
Het Verdrag van 15 juni 1955 over internationale koopcontracten (II), door Prof. Mr. J. Offerhaus	320	M. J. Anema: De praktijk der public relations, bespr. door Drs. G. de Bruyn	328
Industriële eigendomsrechten en de mededingingsbepalingen uit het Euromarkt-verdrag, door Mr. Ir. G. Oudemans, Mr. Chr. Kooij en Mr. J. Wolterbeek	323	P. G. Bosch, ec. drs.: De organisatiegids, bespr. door Dr. D. Horinga	329
		Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. M. P. Gans ...	329

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Na geconstateerd te hebben, dat ten aanzien van het rendabel huurniveau uiteenlopende ramingen bestaan, stelt schrijver dat dit niveau eerst zal worden bereikt als de huren met f. 1,2 mrd. worden opgetrokken, d.w.z. vrijwel worden verdubbeld. Schrijver acht geleidelijke huurverhoging met looncompensatie ongewenst. Naar zijn mening voldoet dit stelsel niet aan de twee voorwaarden, die aan een huurverhoging moeten worden gesteld, t.w. dat de minder-draagkrachtigen niet de zwaarste tol betalen en dat een huurverhoging niet gepaard gaat met een dienovereenkomstige stijging van de bouwkosten. Deze bezwaren acht schrijver niet verbonden aan een huurverhoging ineens, die gekoppeld wordt aan een huurbijslagsysteem. In dat systeem krijgen de huiseigenaren niet de gehele huurverhoging van f. 1,2 mrd. ineens, maar in vier etappen uitgekeerd; de huurbijslag vermindert dienovereenkomstig elk jaar met f. 300 mln.

Vrij algemeen heerst momenteel de overtuiging dat er iets met de huren moet gebeuren. Het rapport dat de Teldersstichting onlangs over het huurvraagstuk heeft uitgebracht draagt zelfs de veelzeggende titel „Het woningvraagstuk in een beslissende fase”. Maar ondanks een zekere overeenstemming over de wenselijkheid van huurverhoging, bestaat er geen eenstemmigheid over de volgende vier aspecten:

1. de omvang van de huurverhoging;
2. de aard van de huurverhoging;
3. de wijze en mate van compensatie;
4. het tijdstip van de huurverhoging.

De geschilpunten, die hierover bestaan, hebben met twee vragen te maken. In de eerste plaats met de vraag, of een dusdanige regeling kan worden getroffen, dat niet de minder-draagkrachtigen de zwaarste tol moeten betalen. Met deze eis van sociale rechtvaardigheid houdt eveneens verband de tweede vraag, nl. die naar de uitwerking van de huurverhoging op de bouwkosten. De laatste huurverhogingen van resp. 5 en 25 pCt. gingen immers gepaard met een stijging van de bouwkosten van totaal 35 pCt. Betekent dit nu dat een huurverhoging automatisch leidt tot een dienovereenkomstige opvoering van de bouwkosten? In dat geval nl. als de huurverschillen tussen de voor- en na-oorlogse woningen toch niet worden weggewerkt, heeft huurverhoging inderdaad weinig zin.

Tegen de achtergrond van deze twee vragen willen wij bovengenoemde aspecten van de huurverhoging achter-eenvolgens bezien.

Omvang huurverhoging.

Ten aanzien van het punt waar het rendabel huurniveau ligt, bestaan zeer uiteenlopende ramingen. De Regering is er bij de laatste huurverhoging van 25 pCt. van uitgegaan, dat het rendabel huurniveau van vooroorlogse woningen t.o.v. het huurpeil van 1940 op 240 en van na-oorlogse woningen op 290 kan worden gesteld. Conform de cijfers uit onderstaande tabel houdt dit in, dat toentertijd met de optrekking van de huren tot het veronderstelde rendabel huurniveau een huurverhoging van in totaal f. 600 mln. was gemoeid.

Huurverhoging en huurbijslag

TABEL 1.

	Huursom 1956 (in mln. gld.)	Index huren op basis van 1940		
		1956 a)	1 juli 1956	rendabel huurpeil
Vooroorlogse woningen	850	147	184	240
Overige woningen	150	200	220	290
Totaal	1.000	—	—	—

a) Raming op basis van het S.-E.R.-advies inzake de bestedingen.

De huurverhoging van 25 pCt. bedroeg in totaal f. 230 mln. Indien alle omstandigheden gelijk gebleven waren, zou er dus thans nog een huurverhoging van f. 370 mln. moeten worden doorgevoerd om het rendabel huurniveau te bereiken. Het is duidelijk, dat hiermede niet kan worden volstaan. Vóór de laatste huurverhoging rees er reeds twijfel of bovengenoemde ramingen niet aan de lage kant waren. Sindsdien zijn de bouwkosten met 35 pCt. toegenomen. Dientengevolge is het effect van de huurverhoging volledig teniet gedaan. Zo beschouwd zijn wij thans nog even ver als vóór de laatste verhoging. Dat betekent dat globaal de huren met ten minste nog f. 600 mln. zouden moeten worden opgetrokken.

Tijdens het laatste congres van het Centraal Sociaal Werkgevers-Verbond heeft Prof. Van Beusekom gesteld dat een rendabele woningbouw in West-Europa slechts mogelijk is bij een huur die 30 pCt. van het inkomen uitmaakt. Terecht vond hij dit teveel. Immers, hoewel het Nederlandse huurpeil t.o.v. het buitenland altijd betrekkelijk laag heeft gelegen, zou een dergelijke drastische huuroptrekking ook internationaal gezien uit de toon vallen. Recente Amerikaanse publicaties vestigen er nl. juist de aandacht op, dat het aandeel van de huren in de gezinsuitgaven de tendens vertoont omlaag te gaan ¹⁾. Nochtans is het wooncomfort aldaar sedert 1929 nog aanzienlijk gestegen; twee badkamers per huis worden er bijv. thans regel.

¹⁾ Emmet Hughes and Todd May: „Housing — The stalled revolution” in „Fortune” van april 1957, blz. 285: „In fact housing as a percent of total personal consumption expenditures has for a generation, been going from low to lower — from 13.8 per cent in 1929 to 11.3 per cent in 1955”.

Het is duidelijk dat deze Amerikaanse toestanden niet zonder meer naar Nederland kunnen worden overgebracht. Zoals uit onderstaande tabel blijkt, wijkt onze situatie, althans in de jaren dertig, daarvan ook af. Want hier volgen de huren juist de omgekeerde richting en nam hun aandeel in de gezinsconsumptie toe van 9 pCt. in 1929 tot 12 pCt. in 1938, zij het dat in 1939 een daling is opgetreden tot 11 pCt. In feite zet de daling zich na de oorlog pas goed door, hoewel deze hoofdzakelijk aan de huurstop moet worden toegeschreven.

TABEL 2.

Het aandeel van de huren in de totale gezinsconsumptie a)

Jaar	Totale huurwaarde (in mln. gld.)	In pCt. van de totale gezinsconsumptie	Jaar	Totale huurwaarde (in mln. gld.)	In pCt. van de totale gezinsconsumptie
1923	322	7	1949	619	5,3
1929	459	9	1950	637	5,0
1935	501	12	1951	739	5,4
1939	503	11	1952	766	5,6
1947	595	5,9	1953	792	5,5
1948	604	5,5	1954	986	6,3

a) Centraal Bureau voor de Statistiek: Statistische en econometrische onderzoekingen, 3e kwartaal 1955.

Intussen is het niet onmogelijk, dat ook zonder overheidsmaatregelen het aandeel van de huren in de gezinsconsumptie na de oorlog zou zijn gedaald. In elk geval staat het niet vast, dat dit aandeel een permanent stijgende tendens zou moeten vertonen. Wel zijn met het na-oorlogse overheidsingrijpen de bouwkosten permanent gestegen. Maar dit wil niet zeggen, dat bij normale concurrentie het aandeel van de huren aanzienlijk boven het vooroorlogse peil van 11 à 12 pCt. zal moeten stijgen. In de Verenigde Staten, waar de Overheid zich heeft onthouden van vergaande controle op de woningbouw, en deze integendeel heeft gestimuleerd door gunstige kredietbepalingen, liggen althans de bouwkosten lager dan vóór de oorlog. In de volgende paragraaf zullen wij hierop nader ingaan.

Een en ander maakt het niet onaannemelijk om het aandeel van de huren in de nationale gezinsconsumptie, dat in 1954 slechts 1/16 bedroeg, bij herstel van concurrentie op 1/8 te bepalen. In dat geval moet de huursom bij een gefixeerde nationale gezinsconsumptie van f. 20 mrd. op rond f. 2,5 mrd. worden gebracht. De huidige huursom bedraagt bijna f. 1,3 mrd. Aangenomen mag worden, dat het rendabel huurniveau kan worden bereikt, indien de huren met f. 1,2 mrd. worden opgetrokken, d.w.z. bijna worden verdubbeld. Volgens vorengenoemd rapport van de Teldersstichting zouden de huren met f. 0,5 mrd. moeten worden verhoogd ²⁾.

Aard huurverhoging.

Tot nu toe is men er in Nederland — terecht — van uit gegaan, dat een huurverhoging niet zonder compensatie kan worden doorgevoerd. En omdat de compensatie

²⁾ In dit rapport wordt op blz. 21 de gemiddelde huurprijs van een vooroorlogse woningwetwoning in 1958 op f. 435 en voor een in 1958 gebouwde woningwetwoning op f. 718 gesteld. Omdat echter per nieuwe woningwetwoning momenteel f. 350 subsidie wordt gegeven, moet de reële huur op f. 718 + f. 350 = f. 1.068 worden gesteld. Het huurverschil tussen een vooroorlogse en een na-oorlogse woningwetwoning bedraagt dan ook niet 65 maar 145 pCt. Ten gevolge van de verwaarlozing van de subsidiepost is naar onze mening een huurverhoging van f. 0,5 mrd. aan de lage kant.

hoofdzakelijk in het loon is gezocht, mocht vanwege onze concurrentiepositie deze looncompensatie niet te groot zijn. Dientengevolge kan de huurverhoging ook niet groot zijn. Geleidelijke huurverhoging en looncompensatie zijn daarom onafscheidelijk verbonden. Dat zou geen bezwaar zijn, indien het stelsel van geleidelijke huurverhoging zou voldoen. Maar dit is zeer de vraag. Het is bepaald geen toeval dat gelijktijdig met de laatste geleidelijke huurverhogingen van 5 en 25 pCt. de bouwkosten met ongeveer 35 pCt. zijn gestegen.

In het meergenoemde rapport van de Teldersstichting wordt in bijlage I de extra stijging van de bouwkosten geanalyseerd. Het valt in deze analyse op hoezeer de zgn. „overige kosten” gestegen zijn. De materiaalkosten, die globaal 60 pCt. van de bouwkosten uitmaken, zijn gestegen van f. 5.742 tot f. 6.603 of met 15 pCt.; de arbeidskosten, die 25 pCt. van de bouwkosten uitmaken, van f. 2.393 tot f. 3.613 of met 50 pCt.; de overige kosten, die slechts 15 pCt. van de bouwkosten uitmaken, echter van f. 1.435 tot f. 3.086 of met 115 pCt. De stijging van de overige kosten zou worden veroorzaakt door „de kwaliteitsverbetering van de woningwetwoningen in de onderhavige periode (het gebruik van duurdere materialen, een betere afwerking e.d.), de stijging van het ondernemersinkomen en vermoedelijk ook door de daling van de arbeidsproductiviteit tijdens de jongste hausse (blz. 43)”.

Ongetwijfeld is het van grote betekenis om vast te stellen welke componenten het meest aansprakelijk zijn voor de stijging van de bouwkosten. In feite is het evenwel nog belangrijker te constateren, dat de bouwkosten zo sterk konden stijgen. Met medewerking van de Overheid is deze stijging tot stand gekomen. Dat betekent dat het door haar gehanteerde prijsbeheersingssysteem (curveprijs) heeft gefaald. Mede blijkt dit uit de recente prijsstijging, die nergens in West-Europa zo sterk is geweest (t.o.v. 1953-index: Nederland 139, België 107, Denemarken 112, Frankrijk 127, Italië 110, Zweden 109, Zwitserland 114, West-Duitsland 117). Nog duidelijker blijkt dit uit vergelijking van ons prijzenbeloop met dat van vóór de oorlog, temeer als dit vergeleken wordt met dat van de Verenigde Staten. Terwijl de prijzen in Nederland na de oorlog in het algemeen zijn verdrievoudigd, liggen die in de nieuwbouw 5½ maal zo hoog. Dat betekent dat de huidige woningen twee maal zo duur zijn als die van voor de oorlog. Dit is echter volkomen tegengesteld aan het beeld in de Verenigde Staten, waar de woningbouw, zoals gezegd, praktisch vrij is gelaten en waar de Overheid zich voornamelijk heeft beperkt tot het verstrekken van kredieten onder gunstige bepalingen. Zoals onderstaande, aan een Amerikaanse publikatie ³⁾ ontleende, grafiek aangeeft, zijn de woningen aldaar — uitgedrukt in het prijspeil van 1929 — aanmerkelijk goedkoper dan vóór 1940. Ten overvloede zij opgemerkt, dat dit niet is gegaan ten koste van de kwaliteit der woningen ⁴⁾.

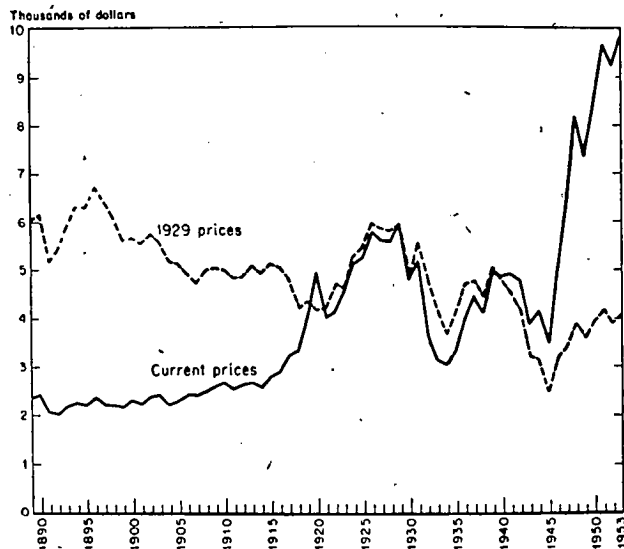
³⁾ Leo Grebler, David M. Blank and Louis Winnick: „Capital formation in residential real estate”. Princeton University Press, 1956, blz. 107.

⁴⁾ In de samenvatting van genoemd boek worden op blz. 13 de volgende oorzaken hiervoor aangegeven:

„The principal factors operating to reduce real capital per new dwelling unit have been:

1. The increasing proportion of housing built in the West and South where, largely for climatic reasons, input per dwelling unit is lower than in the East and North.
2. The larger proportion of construction in rural nonfarm areas, where input per unit is lower, since the late twenties.

Average Construction Expenditure per Private Nonfarm Dwelling Unit Started, in Current and 1929 Prices, 1889-1953

Met deze feiten voor ogen kan de waarde van ons prijs-beheersingssysteem bepaald niet hoog worden aangeslagen. In dit verband zou het wel interessant zijn om van begin 1956 af het prijzenbeloop nauwkeurig regionaal te analyseren. Dan zal het opvallen, dat de bouwkosten in bepaalde gebieden het sterkst gestegen zijn even voordat de huren werden opgetrokken. Reeds einde 1955, begin 1956 kon in het Westen, met name in de grote steden, een tendens tot sterk stijgende bouwkosten worden waargenomen. Sindsdien heeft de stijging zich over de rest van Nederland voortgeplant. Aldaar werden geleidelijk aan de bouwkosten, benevens de curveprijs, aan het gestegen prijspeil in de grote stad aangepast. M.a.w., terwijl het de bedoeling was van de huurverhoging dat de huren van de vooroorlogse woningen zouden worden afgestemd op de kostprijs van de nieuwe woningen, werden juist omgekeerd de bouwkosten in de nieuwbouw aangepast aan de huren, die op het punt stonden te worden opgetrokken. Ten onrechte is dit verschijnsel hoofdzakelijk aan de overspannen arbeidsmarkt tijdens het capaciteitsbeleid toegeschreven. Voordat het capaciteitsbeleid in werking trad, waren de bouwkosten in de economische centra reeds aanzienlijk gestegen dan daarna tijdens het capaciteitsbeleid.

Deze stijging was aanvankelijk niet al te bezwaarlijk, omdat de gestegen bouwkosten in de nieuwbouw konden worden opgevangen door looncompensaties. Het lijkt

(vervolg noot 4)

3. A decline in the average size of households and dwelling units.
4. The tendency toward lighter materials and construction.
5. The long-term increase in the price of new construction relative to other prices, which has induced consumers to economize on housing.
6. And possibly occupancy of new construction by an increasing percentage of families farther down in the income pyramid, at least during the past fifteen to twenty years.

The main forces operating to raise real capital per dwelling unit have been:

1. The addition or elaboration of construction and equipment items such as garages, closets, heating systems, and kitchen cabinets.
2. The growing proportion of single-family houses since the late twenties.
3. The rise in real income.

ons niet uitgesloten dat de looncompensaties deze stijging in de hand hebben gewerkt. Aangezien een geleidelijke huurverhoging moeilijk denkbaar is zonder looncompensatie en beide intensieve overheidsbemoeiing tot consequentie hebben, kan de trits geleidelijke huurverhoging — looncompensatie — overheidsingrijpen alleen worden doorbroken, indien een huurverhoging ineens wordt doorgevoerd. In dat geval is, zoals in de volgende paragraaf zal worden aangetoond, looncompensatie overbodig en kan de overheidsbemoeiing tot redelijke proporties worden teruggebracht. Immers, het overheidsingrijpen is thans nodig, omdat de Overheid subsidies voor de nieuwbouw moet toewijzen. Deze subsidies zijn evenwel noodzakelijk zolang de vóór- en na-oorlogse huren teveel verschillen. Ten gevolge van de huurverhoging ineens worden de huurverschillen weggewerkt, waardoor de subsidieverstrekking en het gedetailleerde overheidsingrijpen overbodig worden.

Wijze compensatie.

Blijkens het bovenstaande gaan wij er van uit, dat naarmate het gedetailleerde overheidsingrijpen in de woningbouw afneemt, de bouwkosten eveneens zullen dalen. Deze stelling hebben wij gebaseerd op twee feiten. Enerzijds op het feit dat tijdens de periode van intensieve overheidsbemoeiing de bouwkosten bijna twee maal zo sterk zijn gestegen als de kosten van levensonderhoud. Anderzijds op het feit dat in de Verenigde Staten, waar de Overheid zich heeft beperkt tot het verstrekken van kredieten onder gunstige voorwaarden, de bouwkosten op een niveau liggen dat lager is dan het vooroorlogse, terwijl het woonpeil aanzienlijk is toegenomen. Indien onze stelling juist is dat door een huurverhoging ineens de bouwkosten hier op den duur eveneens zullen gaan dalen, dan is daarmee meer dan voldaan aan de eerste voorwaarde die aan een huurverhoging moet worden gesteld. Deze voorwaarde hebben wij in het begin van ons artikel zo geformuleerd, dat een huuroptrekking niet mag leiden tot een dienovereenkomstige verhoging van de bouwkosten.

De vraag is nu of eveneens kan worden voldaan aan de tweede voorwaarde. Deze luidt dat een dusdanige regeling moet worden getroffen, dat niet de minder draagkrachtigen de zwaarste tol aan de huurverhoging moeten betalen. Momenteel is de situatie zo, dat de minder draagkrachtigen zich het betrekken van een nieuwe woning vrijwel niet kunnen permitteren. Hoe langer hoe meer worden de middengroepen in nieuwe woningwetwoningen gehuisvest. Zoals tot op heden kan worden geconstateerd, hebben de geleidelijke huurverhogingen deze situatie eerder in de hand gewerkt dan tegengegaan. Als een geleidelijke huurverhoging werd doorgevoerd, had deze voor de minder draagkrachtigen voornamelijk tot effect, dat zij in dezelfde oude huizen bleven wonen, maar daarvoor meer huur moesten gaan betalen. En voor de middengroepen was de hogere huur van de woningwetwoningen geen bezwaar, gelet op de zware subsidies en de meer dan voldoende looncompensaties. Wil in deze situatie verandering worden gebracht, dan zullen de subsidies niet meer op de woning, maar op de bewoners moeten worden afgestemd en wel op hun inkomen. Dat wil dus zeggen dat er een huurbijslagsysteem moet komen, dat gebaseerd is op de draagkracht der bewoners.

Wij stellen ons voor dat een huurbijslagregeling zeer wel te verenigen is met een huurverhoging ineens. In

het voorgaande is gesteld, dat met de huurverhoging ineens een bedrag van f. 1.200 mln. is gemoeid. Als de huren met dit bedrag worden opgetrokken, dan zal het aandeel van de huren in de nationale gezinsconsumptie ongeveer een achtste bedragen. De huurbijslag zou nu zo kunnen worden geregeld, dat ieder die momenteel in de *bestaande woningvoorraad* meer dan een achtste van zijn inkomen (gemakshalve zijn inkomen en gezinsuitgaven aan elkaar gelijk gesteld) aan huur betaalt, voor huurbijslag in aanmerking komt. Dit betekent een hele sprong t.o.v. de huidige situatie nu gemiddeld 1/16 van de gezinsconsumptie aan de huren wordt besteed (1,3 mrd. van 20 mrd.).

Het is echter de vraag, of de overgang van 1/16 naar 1/8 toch niet te groot is en of derhalve de huurverhoging niet beter in etappes kan worden doorgevoerd, zoals aangegeven is in onderstaande tabel 3. Daaruit blijkt dat in het eerste jaar van de huurverhoging ineens van f. 1.200 mln., een bedrag van f. 300 mln. naar de huiseigenaars gaat en dat de resterende f. 900 mln. over de huurders worden verdeeld. Het jaar daarop ontvangen de huiseigenaars en de huurders beide f. 600 mln. Het derde jaar ontvangen de huiseigenaars f. 900 mln. en de huurders slechts f. 300 mln. enz.

TABEL 3.

	Uit te keren bedrag in mln. gld. aan:		Huursom ten laste van gezinsconsumptie (gefixeerd op f. 20 mrd.)	
	Huiseigenaars	Huurbijslag	Absoluut	in pCt.
1e jaar	300	900	1.600	8
2e jaar	600	600	1.900	9,5
3e jaar	900	300	2.200	11
4e jaar	1.200	—	2.500	12,5

De huurbijslag vermindert dus elk jaar met f. 300 mln. en bedraagt het eerste jaar f. 900 mln. De huursom die ten laste van de huurders komt bedraagt derhalve f. 2.500 mln. (rendabel huurniveau) minus de huurbijslag van f. 900 mln., dus f. 1.600 mln. Dat wil zeggen dat van de gezinsconsumptie van f. 20 mrd. 8 pCt. ten laste van de huren komt. In principe komt dan elke huurder, die meer dan 8 pCt. van zijn inkomen aan huur betaalt, voor huurbijslag in aanmerking. De huurbijslagsgrens loopt elk jaar met ongeveer 1,5 pCt. op.

Deze herverdeling houdt dus in dat de huurders elk jaar een bedrag van f. 300 mln. minder ontvangen. De vraag is nu of hiervoor compensatie moet worden gegeven. De mogelijkheid daartoe is aanwezig. Immers, het Rijk keert momenteel een bedrag van f. 375 mln. aan woningsubsidies uit. Deze uitkering kan achterwege blijven, indien een huurverhoging ineens wordt doorgevoerd. De daarmee vrijkomende f. 375 mln. kunnen worden gebruikt ter compensatie van de huurders, waarbij er een bedrag van f. 75 mln. overblijft. Overwogen zou kunnen worden om deze compensatie te geven via een belastingverlaging.

In sociaal opzicht zal deze herverdeling ongetwijfeld gunstig werken. De middengroepen die thans in woningwoningen gehuisvest zijn, kunnen daarin weliswaar blijven wonen, maar ontvangen dan geen subsidie meer. Een van de gevolgen kan zijn dat zij de voorkeur gaan geven aan niet-gesubsidieerde bouw, hetgeen een extra prikkel zal geven aan de particuliere bouw.

Zal de uitwerking van het huurbijslagsysteem op de bouwkosten nu eveneens gunstig zijn? Men zou zich im-

mers kunnen voorstellen, dat de bouwkosten sterk zullen gaan stijgen, omdat het verschil tussen de kostprijsuur en de sociaal wenselijke huur toch in de vorm van een huurbijslag wordt bijgepast. Dit gevaar kan worden voorkomen, indien voor de *nieuwbouw* de huurbijslag gebonden wordt aan enkele typen woningen. Deze woningtypen zullen nauwkeurig moeten omschreven worden, wat indeling en comfort betreft en zullen een bepaalde bouw-prijs niet te boven mogen gaan. Waar die grens precies moet liggen, zal wellicht regionaal verschillend zijn, maar zal gemiddeld de f. 15.000 niet mogen overschrijden. Van woningen, die meer dan f. 15.000 kosten, komen de bewoners niet voor huurbijslag in aanmerking. Eventueel zou als extra prikkel voor het drukken van de bouwkosten een degressieve huurbijslagschaal kunnen worden ingevoerd, in die zin dat naarmate de bouwkosten lager liggen een hogere toeslag op de gemiddelde huurbijslag wordt gegeven.

Ten slotte zouden wij de grens van f. 15.000 niet als een permanente willen beschouwen. Naarmate ten gevolge van concurrentie in de niet-gesubsidieerde bouw de bouwkosten omlaag gaan, kan dienovereenkomstig de bovengrens van de gesubsidieerde bouw omlaag worden gebracht.

Tijdstip huurverhoging.

Belangrijke principiële bezwaren tegen het huurbijslagsysteem als zodanig bestaan kennelijk niet meer. In het meergenoemde rapport van de Teldersstichting wordt op blz. 33 gesuggereerd om de woningbouw ten behoeve van de minst draagkrachtigen permanent te subsidiëren. Het wordt daarbij gewenst geacht om het bewonen van deze permanent gesubsidieerde woningwoningen aan een inkomensgrens te binden. Intussen zou dit huurbijslagsysteem pas kunnen worden ingevoerd als een rendabel huurniveau is bereikt, nádat twee geleidelijke huurcorrecties zijn aangebracht. In ons systeem kan echter het huurbijslagsysteem reeds thans, gelijktijdig met de huurverhoging worden ingevoerd.

Tegen degenen die van een huurbijslagsysteem een grote administratieve rompslomp verwachten, zouden wij willen aanvoeren dat in landen waar een huurbijslagsysteem reeds bestaat met betrekkelijk weinig krachten kan worden volstaan. In dit verband mogen wij verwijzen naar het pre-advies over de huren van Dr. Umrath, uitgebracht op het laatste congres van Volkshuisvesting en Stedebouw. Bovendien kan het Departement van Volkshuisvesting, dat thans grotendeels is belast met het uitwerken en controleren van financieringsregelingen, met deze nieuwe taak worden belast. In de eerste plaats valt hierbij te denken aan het apparaat „Grootboek woningverbetering”.

Alhoewel het huurbijslagsysteem, zoals hiervoor is aangehouden, ook wat beschikbare financiële middelen betreft, onmiddellijk in werking zou kunnen treden, zouden wij dit voorlopig willen zien uitgesteld. Het is immers van groot belang dat zulk een systeem op het meest gunstige moment wordt ingevoerd, nl. in een periode van dalende prijzen. Om daarvoor gunstige voorwaarden te scheppen, zouden wij daarom, bij wijze van overgang, eerst de invoering van de premiereregeling, door ons besproken in „E.-S.B.” van 14 januari 11, willen aanbevelen. Dit houdt in dat de algehele huurverhoging nog ten minste 1 à 2 jaar zou moeten worden uitgesteld.

¹s-Gravenhage.

Drs. J. POOT.

In dit tweede stuk over het Verdrag van 1955 betreffende het toepasselijke recht bij de internationale koop van roerende lichamelijke zaken wordt besproken, waarom het recht van de vestigingsplaats van de verkoper en, in bepaalde gevallen, van de koper, toepasselijk is verklaard. Ter sprake komt het belang hiervan voor Nederlandse exporteurs en importeurs. Wat is het zwaartepunt van de rechtsbetrekking? De internationale koop is een ruim begrip, zodat vermeden wordt dat een rechter of een arbiter verschillend recht moet toepassen in en buiten het Verdrag. Bij filières en bij de termijnhandel brengt de identiteit der voorwaarden ook gelijkheid van recht mede; aan het usantieel bestaande moet niet worden getornd. Ten slotte is van belang de vaststelling van de inhoud van vreemd recht en de vergelijking met het streven naar uniform intern kooprecht.

Het Verdrag van 15 juni 1955 over internationale koopcontracten (II)

Bij de toelichting van het Verdrag van 1955 over het internationaal privaatrecht van de koop van roerende lichamelijke zaken, ontworpen door de Haagse Conferentie in haar 7e Zitting van 1951, zijn wij in het vorige artikel ¹⁾ genaderd tot art. 3. Krachtens deze bepaling geldt, indien een duidelijke rechtskeuze ontbreekt, de wet van de „résidence habituelle” van de verkoper. In de theorie van het internationaal contractenrecht, in enkele wetgevingen en in bijv. de Zwitserse jurisprudentie is deze conflictoplossing reeds eerder naar voren getreden. De prestatie van de verkoper is de meest kenmerkende, en men kiest niet de wisselende plaats waar de verkoper presteert, maar de blijvende plaats van zijn vestiging. Daar ligt het zwaartepunt van de relatie, daarmee heeft zij de „most real” of „most substantial connection”. Dientengevolge zijn tevens als regel alle contracten van de verkoper aan hetzelfde recht onderworpen, hetgeen met een gezonde economische organisatie in overeenstemming is; calculatie van prijzen wordt bevorderd door gelijkheid van voorwaarden ²⁾. Partijen zullen al tijdens de onderhandelingen weten welk recht gelden zal. De wet van de plaats van contractsluiting, bij correspondentiecontracten niet steeds op uniforme wijze bepaalbaar, heeft dan haar vroegere betekenis verloren.

Dat het zwaartepunt bij de activiteit van de verkoper ligt, vindt ook zijn uitdrukking in de regeling van art. 3 lid 1 slot; valt de beslissende handeling, het ontvangen van de order, bij een „établissement” (wij geven de vertaling „kantoor” voor beter) van de verkoper in een ander land, dan is de wet van dat land toepasselijk. De reden waarom men hier het zwaartepunt verlegt, is dat de verkoper zijn organisatie heeft gedecentraliseerd en dat kennelijk het betrokken kantoor meer dan het hoofdkantoor met de transactie te maken heeft. Wilde men met alle varianten rekening houden, dan zou de regeling veel

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 15 april 1959.

²⁾ Vgl. aldus voor de wet van de verkoper O. Lando, Scandinavian Conflict of Laws Rules respecting Contracts, American Journal of Comparative Law 1957, blz. 1.

ingewikkelder zijn geworden; men had dan bijv. ook waar de moeten toekennen aan de plaats van werkelijke of overeengekomen levering.

De gehele regeling van art. 3 is te zien als een vereenvoudigd schema, dat met de belangrijkste aanknopingspunten rekening houdt, met het voordeel van voorspelbaarheid der beslissing en de mogelijkheid van contractuele afwijking. Vooral als het gaat om voorrang voor het hoofdkantoor of het buitenlandse bijkantoor van dezelfde verkoper, of over nabestellingen bij het hoofdkantoor die men onder hetzelfde contract wil brengen, zullen de beide kantoren wel moeten letten op de vraag, welk recht gelden zal.

Indien verkopersrecht geldt, zal de Europese exporteur tevreden zijn. Omgekeerd zal hij die importeert uit een land met een ontwikkeld en bekend rechtstelsel in de regel geen bezwaar maken tegen de wet van de buitenlandse wederpartij. De statistiek leert, welk hoog percentage van de Nederlandse invoer uit de E.G.K.S.-landen komt. Maar men denkt ook aan rijst uit Thailand, sisal uit Afrika, hout uit Rusland, huiden uit Chili, copra uit Indonesië. De vrees is uitgesproken, dat de importeur zich zou onderwerpen aan onbekend recht in onderontwikkelde landen. Er wordt daar echter veel Engels of Frans recht toegepast, of Europese deskundigen hebben een codificatie naar Westers model ontworpen (Libanon, Iran, Ethiopië, Vietnam). Ook kopen Europese importeurs dikwijls van hun in die landen gevestigde dochterondernemingen, zodat zij de bepaling van het toepasselijk recht in eigen hand hebben.

En overigens: het karakter van rechtsregel brengt gelijkheid van partijen en wederkerige toepassing mede. Naarmate de betekenis van Aziatische en Afrikaanse landen op economisch of politiek terrein toeneemt, zal de verkoper daar het eigen recht willen laten gelden voor zijn exporten en minder gemakkelijk berusten in vonnissen waarin Europees recht is toegepast, hoewel het juridisch zwaartepunt bij de verkoper ligt. Dit wordt versterkt, naarmate de rechters der niet-Westerse landen

meer in de geschillen zouden worden betrokken. Deze ontwikkeling zou zich ook zonder Verdrag kunnen voordoen, indien de Europese rechter van de thans bestaande vrijheid gebruik maakt en te gaañe een Europees aanknopingspunt (contractsluiting, levering, gebruikte taal) beslissend zou achten. Van deze gedachte van billijke en rechtvaardige wederkerigheid in de behandeling van privaatrechtelijke contracten vraagt het Verdrag de erkenning. Is eenmaal het denkbeeld van een rechtsregeling aanvaard, dan is het duidelijk dat men daarbij niet vandaag de belangen van de exporteurs en morgen die van de importeurs kan laten voorgaan en dat aan conjunctuurinvloeden geen plaats kan worden ingeruimd.

Ik laat hierbij terzijde de door Mr. De Baat opgeworpen en door Mr. A. S. Franssen van de Putte in W.P. N.R. 4516 uitgewerkte vraag, of arbiters, recht doende als goede mannen naar billijkheid, mogen afwijken van het volgens het Verdrag toepasselijke, voor hen niet gemakkelijk vast te stellen buitenlandse recht, en of langs die weg de taak van arbiters in Nederland zou worden verlicht. Anderen zijn van mening dat aan de goede mannen naar billijkheid slechts weinig vrijheid van afwijking toekomt (vgl. Prof. Cleveringa in Arbitrale Rechtspraak no. 372).

In art. 3, lid 2 wordt de wet van het land van de „résidence habituelle” van de koper — of diens „établissement” dat de order heeft geplaatst — toepasselijk verklaard, wanneer de order in dat land is ontvangen door de verkoper of — in het algemeen — diens vertegenwoordiger. Hier geeft niet de positie van de verkoper de doorslag, maar de vestiging van de koper tezamen met het feit, dat de verkoper of diens vertegenwoordiger zich daarheen heeft begeven. Men vond deze uitzondering billijk, ook in het belang van de kleine kopers. Het ontvangen van de order betekent wederom, dat bij het bepalen van de toepasselijke wet het gehele gebeuren van de contractsluiting in één feitelijk moment wordt gefixeerd, waardoor men de onzekerheid vermijdt, verbonden aan de vaststelling van de plaats en het moment van „contractsluiting”. Overigens: de partij die stelt dat de order in het land van de koper is ontvangen, zal dit feit moeten bewijzen; faalt hij daarin, dan zal volgens de hoofdregel verkopersrecht gelden.

Is het een bezwaar, dat Nederlandse verkopers, wier vertegenwoordiger buitenslands verkoopt (evenals Nederlandse kopers die buitenlandse verkopers bezoeken), op deze wijze onder vreemd recht vallen? Maar dat zal ook tegenwoordig reeds gebeuren, wanneer, zoals hier, het zwaartepunt in het buitenland ligt.

Er is gezegd, dat Jaarbeurs-usances zouden meebrengen dat, bij verkoop in Nederland door een buitenlandse verkoper, het recht van de verkoper geldt. Maar dan is er in zulke gevallen ook „rechtskeuze”, als uit de bepalingen der overeenkomst blijkt dat dit gebruik geldt. En anders kan het niet moeilijk zijn dit punt in het contract te voorzien.

Er is gewezen op nabestellingen, op een contract dat onder kopers-recht valt, rechtstreeks bij het kantoor van de verkoper, waarbij verschillend recht zou gelden voor gedeelten van wat eigenlijk één contract is, en op het geval van twee identieke contracten met twee kopers, door of namens de verkoper in verschillende landen ge-

sloten. Men vergeet echter niet dat de aanknopingspunten dan verschillend zijn en dus rechter of arbiter, ook thans reeds, verschillend recht kan toepassen; men moet ergens een grens trekken. Belanghebbenden gaan door het Verdrag geen stap achteruit; zij gaan vooruit, omdat zij tevoren weten welk recht geldt. En ook hier is het niet moeilijk een rechtskeuze te doen. Voor ook bij nabestellingen en als het niet meer een nieuwe relatie betreft maar een onderneming waarmede men eerder zaken heeft gedaan.

In het Verdrag is niet een definitie van de internationale koop („vente à caractère international”) opgenomen; in 1951 was het Prof. Meijers die het eerst voorstelde, te spreken van „ventes internationales” in plaats van „conflits de lois en matière de vente” (Actes 1951, blz. 19). Iedere koop met een internationaal element valt eronder, behoudens, volgens art. 1 lid 4, dat de enkele verklaring nopens de toepasselijkheid van een wet of nopens de bevoegdheid van een rechter of scheidsman aan een koop niet het internationale karakter kan verlenen; hiermede wordt tevens wetsontduiking tegengegaan. De Scandinavische gedelegeerden hadden in 1951 aanvankelijk voorgesteld, een beperkende definitie op te nemen, door de eis van vestiging van partijen in verschillende landen te stellen, maar dit amendement werd afgewezen en de volgende dag is de tegenwoordige, ruime tekst aanvaard met 13 tegen 1 stem (Groot-Brittannië) en 2 onthoudingen (Italië — dat nu geratificeerd heeft — en Japan).

Ook bij gelijke nationaliteit en domicilie van partijen zal, bij een koop van buitenslands liggende, of varende, bijv. c.i.f. buitenlandse haven te leveren, goederen, of van goederen die buitenslands moeten worden betaald, de vraag van het toepasselijk recht gaan spelen. Dit is ook een internationale koop. Maar indien het buitenlandse element zwak is, zullen de binnenlandse of „interne” toepassing overwegen, en het juridisch resultaat zal bij toepassing van de Verdragsregels hetzelfde zijn als bij een „interne” koop.

Er zijn met deze ruime werkingsomvang twee voordelen gewonnen. Men heeft slechts met één stelsel van internationaal privaatrecht te maken, terwijl, bij een beperkte omschrijving, de gevallen met een „zwak” buitenslands element, zouden worden onderworpen aan het „gewone” internationaal privaatrecht, dat de rechter buiten het Verdrag zou toepassen. En in de tweede plaats profiteert men nu voor de gehele internationale koop van de vrijheid van rechtskeuze van art. 2.

Om deze redenen is het eveneens ongewenst, dat de „internationale koop” zou worden uitgelegd in de zin van het Ontwerp-Uniform kooprecht van het Instituut van Rome. Dat Ontwerp trekt de grens aldus, dat partijen in verschillende Staten gevestigd moeten zijn, en tevens één van de 3 volgende voorwaarden vervuld is: 1. transport van het goed over een grens; 2. aanbod en aanneming van het aanbod verdeeld over twee (of meer) Staatsgebieden; 3. levering in een andere Staat dan contractsluiting.

Bij dit ontwerp vallen veel transacties met een internationaal element buiten de tekst. Men zal altijd moeten controleren of de voorwaarden vervuld zijn; zo niet, dan wijst het internationaal privaatrecht van de rechter, dat onafhankelijk van het Verdrag van Rome zou gelden, de toepasselijke wet aan. Twee systemen naast elkander. Het zou ook, naar mijn mening, onjuist zijn, de definitie

van Rome, die met moeite als compromis tot stand gekomen is, bij wijze van interpretatie van het Haagse Verdrag toe te passen; het Ontwerp van Rome is in geheel andere organisaties ontstaan, slechts zijn enige juristen bij de beide voorbereidingen als gedelegeerden betrokken geweest.

Hieraan worde nog toegevoegd dat het recht betreffende deviezen, goudclausules en andere onderwerpen van monetaire en economische aard (in- en uitvoer) buiten het Verdrag staat. Men was het daarover ter Conferentie volledig eens, al kon men over geen van de precieze formuleringen van de uitsluiting een meerderheid tot stand brengen. Het gaat hier om bepalingen van administratief recht van een sterk dwingend karakter, die wel invloed hebben op de uitvoering van verplichtingen van koper of verkoper en dus bijv. op de vraag of er al dan niet overmacht is, maar die liggen buiten het kooprecht. De rechter moet vrij zijn in de beoordeling van de betekenis van dergelijke overheidsmaatregelen. Hij blijkt ook thans reeds verschillend te oordelen, al naarmate het betreft voorschriften uitgevaardigd in zijn eigen land of in het land welks recht het contract beheerst of een derde land waar bijv. alleen de betaling of de levering plaatsvindt. Ook blijft een beroep op de openbare orde open (art. 6).

Er zijn nog enkele vormen, waarvan de handel zich veel bedient en waarbij moet worden nagegaan, of het Verdrag invloed heeft. Dit zijn de kettingcontracten of filières, ook aangeduid onder benamingen zoals doorverkoop, doorgave, contractovername, en de termijnhandel, al dan niet met tussenkomst van een liquidatiekas. In het algemeen is de figuur deze dat de eerste verkoper aan de laatste koper levert en de tussenliggende partijen onderling afrekenen. Het behoort zo te zijn dat de contracten onder hetzelfde recht vallen. Staat nu uit de inrichting van het contract, identiteit van condities, gebruikte taal, betalingsregeling, vast, dat partijen een dergelijke filière hebben beoogd, dan is dit o.i. aan te merken als een ontwijfelbare rechtskeuze, in de zin van het Verdrag, ten gunste van de wet die het eerste contract beheerst, ongeacht of deze wet toepasselijk was door rechtskeuze in dat eerste contract of krachtens de werking der overige Verdragsregels.

Voor de termijnhandel ter beurse en de aldaar ingeschreven of aangemelde contracten is, krachtens art. 3 lid 3, het recht van het land waar de beurs gevestigd is, van toepassing, eveneens behoudens afwijkend beding, zodat ook hier, krachtens de gelijkheid van condities en reglementen, identiteit van recht voor de achtereen-

volgende contracten zal blijven gelden. Men gaat dus door het Verdrag in geen opzicht achteruit. Staan in een bepaald geval de contracten werkelijk los van elkander, dan is het ook niet onredelijk, dat bij verschil in aanknopingspunten verschillend recht geldt; zo zou ook thans reeds door arbiters of rechters worden beslist.

Wij eindigen nu met twee algemene gezichtspunten. Het eerste is, dat het Verdrag vanzelf zowel de partijen als rechters en arbiters meer dan tevoren bewust zal maken van de vraag, of eigen of vreemd recht geldt. Het toenemend internationaal verkeer brengt dit mede. De Europese integratie zal het proces zelfs versnellen. Vergelijkt men de buitenlandse jurisprudentie met de altijd nog vrij schaarse Nederlandse, dan ziet men de frequentie der gevallen van toepassing van buitenlands recht, en dit ondanks het feit dat men gewoonlijk aan dit punt niet toekomt, omdat partijen het grootste deel van hun rechten en verplichtingen reeds in hun contracten geregeld hebben.

De wijze waarop de inhoud van vreemd recht wordt vastgesteld is hier en elders verschillend. Ik kan de landen, waar vreemd recht door getuigen bewezen moet worden, niet gelukkig prijzen, evenmin die, waar de rechter bij gebreke van zekerheid maar aanneemt dat het vreemde recht gelijk is aan het eigene. Het Nederlandse stelsel, waarbij de rechter, voorgelicht door de raadslieden van partijen, zelfs ambtshalve, vreemd recht toepast, is m.i. juister. In het zeerecht gebeurt dit regelmatig. De wederzijdse informatie door juridische instituten wordt gedurig efficiënter. Dat het vreemde kooprecht soms moeilijk raadpleegbaar zal zijn, kan niet worden betwist, maar moet door hen, die hebben nagelaten een rechtskeuze te doen, in de koop worden toegenomen. Zij ontkomen aan dit probleem ook niet buiten het Verdrag, door erop te spelen, dat de rechter — hier of in een ander werelddeel — wel Westers recht zal willen toepassen.

De tweede opmerking betreft het uniforme kooprecht van Rome. Het is waar dat voor deze veel verder gaande unificatie met 113 artikelen veel werk verzet is; sedert de eerste conferentie tussen Regeringsvertegenwoordigers in november 1951 heeft een internationale Commissie een nieuw ontwerp opgesteld, dat na raadpleging der Staten aan een tweede Conferentie zal worden voorgelegd. Doch — afgezien hiervan dat er, naast uniform recht voor een aantal Staten, altijd behoefte aan conflictenregels bestaat — er is geen reden om te wachten tot dat uniforme recht gereed is. Het Ontwerp van Rome heeft een beperkte werkingssfeer. Ook raakt het telkens aan de regels van het overeenkomsten- en verbintenissenrecht in het algemeen, dat nationale verschillen zal blijven opleveren. De voorstanders van een codificatie van internationaal privaatrecht, zoals die in het Verdrag van Den Haag, oordelen dat de nationale stelsels van algemeen burgerlijk recht nog zózeer van elkander afwijken, dat het beter is thans nog het interne kooprecht van elk land te eerbiedigen, en tevreden te zijn met verwijzingsregels, waarbij elk koopcontract wordt toegewezen aan de wet van het land, waar het zijn zwaartepunt heeft. Zo doet het Verdrag voor de internationale koop van 1955, dat in zijn overzichtelijkheid en souplesse een rechtvaardige regeling biedt, waarmede het bedrijfsleven in ruime mate zijn voordeel kan doen.

Amstelveen.

J. OFFERHAUS.

Overweegt U eens ook

E.-S.B.

in Uw publiciteit te betrekken!!!

Van de zijde van de Nederlandse industrie is aan een vaste industriële commissie, bestaande uit deskundigen op het gebied van de industriële eigendomsrechten, verzocht haar standpunt kenbaar te maken omtrent de positie van deze rechten onder het Euromarkt-verdrag. Deze commissie, „Studiecommissie Industriële Eigendom” geheten, heeft een rapport opgesteld en dit besproken o.a. met de betrokken ambtelijke instanties. De redactie is met haar van mening, dat het aanbeveling verdient dat ook alle anderen, die belang stellen in de industriële eigendomsrechten, kennis kunnen nemen van het onderhavige onderwerp en van de daaromtrent bestaande opvattingen. In onderstaand artikel geven schrijvers daartoe, namens de „Studiecommissie Industriële Eigendom”, een uiteenzetting, welke bedoeld is als een eerste bijdrage over de betreffende materie. Geconcludeerd wordt, dat het normale gebruik van de nationale octrooien en merken niet is aangetast door de artikelen 85. en 86 van het Euromarkt-verdrag.

Industriële eigendomsrechten en de mededingingsbepalingen uit het Euromarkt-verdrag

De plaats van de industriële eigendomsrechten op het terrein van de mededinging.

Industriële eigendomsrechten — hierna te noemen I.E. — zijn uitsluitende rechten, die door of krachtens de wet worden verleend en aan de rechthebbenden een verbodsrecht geven. Deze kunnen bijv. aan derden het gebruik van een geöctrooieerde uitvinding of van een merk verbieden, waardoor zij in bepaalde opzichten een beperking van de vrije mededinging teweegbrengen.

Voor zover wettelijke voorzieningen op het stuk van de mededinging beogen in het algemeen belang grenzen te stellen aan de mogelijkheid tot beperking van de vrije mededinging, kan er sprake zijn van een tegenstrijdigheid tussen de I.E. en het mededingingsrecht, die een afbakening van grenzen nodig maakt.

Tot dusverre is men in de zes Lid-Staten van de E.E.G. zeer voorzichtig geweest met de toepassing van het recht op de mededinging ten aanzien van de uitoefening van de I.E. Dit wekt geen verwondering, want ook de I.E. vormen een belangrijk rechtsgoed, en de bestaande wettelijke voorzieningen op dit gebied zijn reeds een compromis tussen het algemene en het particuliere belang.

De octrooiwetten, die in de verschillende Lid-Staten bestaan, beogen door het verlenen van octrooien het doen van uitvindingen te bevorderen en het geheimhouden daarvan te voorkomen. Door de bescherming, die de octrooihouder krachtens de octrooiwet geniet, behoeft hij nl. zijn uitvinding niet langer geheim te houden uit vrees voor navolging. De publikatie van octrooien is van algemeen belang, want hierdoor kunnen anderen op het werk van de uitvinder voortbouwen. De octrooibescherming heeft het mogelijk gemaakt enorme bedragen te investeren om laboratoria op te richten voor het doen van wetenschappelijke en toegepaste research, waarop de snelle industriële vooruitgang steunt. Deze bescherming maakt het verder lonend de investeringen te doen, nodig voor de ontwikkeling van de uitvindingen en de industriële realisatie daarvan.

Ook het voeren van merken van enige betekenis vergt investering van grote bedragen, waartoe men niet zou

overgaan, indien men deze uitgaven niet rendabel zou kunnen maken door middel van het uitsluitend recht tot gebruik van die merken. Het uitsluitend karakter van dit recht maakt, dat het merk kan dienen als een middel tot blijvende individualisering van de waar, zodat het voor het publiek een kenteken vormt ter onderscheiding van de waar van de één van die van een ander. Dit heeft weer ten gevolge, dat het voor de merkenhouder lonend is grote zorg aan de fabricage en de verkoop van zijn produkten te besteden. Oneerlijke concurrentie wordt bemoeilijkt en verwarring bij het publiek voorkomen. De bescherming van een merk is dus onmisbaar voor de — kostbare — krachtige ontwikkeling ervan en deze ontwikkeling leidt tot verhoging van de prestaties van fabrikant resp. handelaar en tot een harmonische ontwikkeling van de markt.

De I.E. hebben dus een goede en eigen rechtsgrond en nemen daardoor een afzonderlijke plaats in op het terrein van de mededinging. Het is dan ook wenselijk, dat het bestaan van de I.E. wordt gehandhaafd en dat een zodanige uitoefening ervan mogelijk zal zijn, dat er een sterke stimulans aanwezig blijft deze rechten te verwerven. Dit kan alleen, indien een normale uitoefening mogelijk is. Op deze wijze zullen de doeleinden van het Euromarkt-Verdrag (hierna te noemen E.V.) — de harmonische ontwikkeling van de economische activiteit binnen de gehele Gemeenschap, een gestadige en evenwichtige expansie, een grotere stabiliteit en een toenemende verbetering van de levensstandaard (zie art. 2 E.V.) — het beste worden bevorderd.

In hoeverre hebben de artt. 85 e.v. E.V. invloed op de I.E.?

Allereerst dient onderscheiden te worden tussen de invloed op de verkrijging en verlening van de I.E. enerzijds en op haar gebruik en handhaving anderzijds.

A. Verrijging en verlening.

Onder „verrijging en verlening” moet hier worden begrepen het doen ontstaan van I.E. volgens de in de wet daartoe aangegeven wijze. De tekst van de artt. 36 en 106

In dit artikel worden enkele resultaten vermeld van de Algemene Wereldtentoonstelling te Brussel 1958. Allereerst geeft schrijver cijfers over het totaal aantal bezoeken en over de belangstelling voor verschillende paviljoens. Daarna worden gegevens verstrekt over de bijdrage van het buitenlands bezoek tot het succes van de tentoonstelling en de betekenis geschetst van dit vreemdelingenverkeer voor het Belgisch hotelbedrijf. Vervolgens gaat schrijver uitvoerig na, welke invloed de wereldtentoonstelling op het Belgische transportwezen heeft uitgeoefend. Wat de exploitatie der tentoonstelling zelf betreft — pas over enkele maanden zal een definitieve balans kunnen worden opgemaakt — deelt schrijver mede, dat de financiering dezer manifestatie vlot is verlopen. In plaats van de 450 mln. B.fr., zoals aanvankelijk was verwacht, heeft de tentoonstelling 778 mln. B.fr. aan inkomsten opgeleverd.

Enkele resultaten van de Tentoonstelling te Brussel

De Algemene Wereldtentoonstelling te Brussel 1958 werd gesloten op zondag 19 oktober 1958. Nog worden gretig door de pers allerlei nieuwtjes omtrent deze manifestatie gepubliceerd en specialisten in allerlei vakken informeren naar de praktische resultaten. Pas over enkele maanden zal men een definitieve balans kunnen opmaken, doch nu reeds zijn een aantal cijfers en feitelijke gegevens beschikbaar, welke interessante aanduidingen inhouden.

Het totaal aantal bezoeken dat geregistreerd werd aan de verschillende toegangspoorten belooft 41.454.412. Hieraan moeten verscheidene honderdduizenden worden toegevoegd, die het Tentoonstellingsterrein betraden via de Folkloristische Wijk; er geschiedde immers geen telling aan de poort die vanuit „Vrolijk België” toegang ver-

schaftte tot de eigenlijke Tentoonstelling¹⁾. Het is duidelijk dat het hier gaat om *bezoeken* en niet om personen. Dat heel wat bezoekers talrijke malen naar de Tentoonstelling zijn gegaan; blijkt uit het feit dat 207.577 abonnementen

¹⁾ Stippen we aan dat de Folkloristische Wijk „Vrolijk België” naar schatting ruim 5 mln. bezoeken ontving (ca. 4,5 mln. individuele tikketten werden afgeleverd en ca. 15.000 abonnementen). Het is echter duidelijk dat talrijke bezoekers die de avond in „Vrolijk België” gingen doorbrengen, waar een afzonderlijk toegangsrecht moest betaald worden, niet telkens daarenboven de Tentoonstelling bezochten. Dit is o.a. waar voor de inwoners van Brussel die tijdens de tentoonstellingsmaanden zich gingen vermaken in „Vrolijk België” liever dan een gewoon bezoek te brengen aan de bioscoop of de schouwburg.

(vervolg van blz. 324)

trokken uitsluitend recht of van de door dit recht beschermde goederen of diensten.

Voor het overige zal bij de interpretatie van het begrip „normaal gevolg” moeten worden gelet op in dergelijk verband algemeen geldende normen en op de — op het moment van beoordeling — gevestigde gebruiken. Ten slotte kan de betekenis van dit begrip eventueel nog nader worden bepaald door opsomming van een aantal concrete voorbeelden. Daartoe ontbreekt hier de plaatsruimte.

Aanpassing van de I.E. aan het wezen van de E.E.G.

De huidige I.E. hebben een werking, beperkt tot het nationale grondgebied van elk der Lid-Staten, zodat de uitoefening ervan bepaalde belemmeringen in de handel tussen de Lid-Staten kan opleveren. Het is waarschijnlijk, dat verdere uitbreiding van de Europese integratie met zich zal brengen, dat deze vooralsnog bestaande wettelijke beperking tot het nationale grondgebied geleidelijk aan zal worden verzacht en wellicht uiteindelijk geheel zal verdwijnen. Zulks kan echter uiteraard niet worden bereikt door hantering van de bepalingen van artt. 85 en 86 E.V.

Het behoeft geenszins te verwonderen, dat de huidige

tekst van het E.V. nog niet voorziet in een aanpassing van de I.E. aan het wezen van de E.E.G. Deze tekst vormt immers pas een eerste stap op de weg naar Europese economische integratie. De weg voor verdere aanpassing wordt intussen wel reeds door het E.V. aangegeven. De artt. 100 en 101 E.V. voorzien namelijk uitdrukkelijk in het tot stand brengen van noodzakelijke aanpassingen van de nationale wetten. Mocht inderdaad blijken, dat met betrekking tot de uitoefening van de I.E. de eisen der praktijk en de gebruiken zich wijzigen naarmate de Euromarkt wordt verwezenlijkt, dan is de aangewezen manier tot het treffen van de nodige wettelijke voorzieningen gelegen in aanpassing van de nationale octrooi- en merkenwetten, waarvoor de artt. 100 en 101 dan speciale regelingen bevatten. Deze manier bevordert tevens de totstandkoming van een toch in elk geval wenselijke harmonisatie en unificatie van de nationale octrooi- en merkenwetten. Alleen op deze wijze kan een doelmatige en evenwichtige ontwikkeling van de I.E. in de zes landen worden verwezenlijkt en het belang der E.E.G. werkelijk worden gediend.

Mr. Ir. G. OUDEMANS.
Mr. CHR. KOIJ.
Mr. J. WOLTERBEEK.

Rotterdam.

werden uitgereikt, welke geldig waren voor de gehele duur van de Tentoonstelling; 42.156 speciale kaarten (met 20, 12 of 8 tikketten) werden gevraagd door jeugdorganisaties en onderwijsinstellingen; 299.300 toegangskaarten werden afgeleverd aan de deelnemers aan de congressen welke aanvaard waren door het Commissariaat-Generaal der Regering (deze kaarten waren telkens geldig voor de duur van het bijgewoonde congres d.i. 2 à 5 dagen). Aan de toegangspoorten zelf werden 7.496.961 tikketten verkocht. Het grootste aantal toegangsbewijzen werd bijgevolg geplaatst door bemiddeling van reisagentschappen, alsmede van de spoorwegen, buurtspoorwegen en tramways²⁾.

Buiten het Commissariaat-Generaal der Regering werd ook door verscheidene afdelingen der Tentoonstelling overgegaan tot tellingen en steekproeven, die toelaten de aantrekkingskracht van de respectieve sectoren te meten. Wij geven hier slechts enkele cijfers: het Duitse paviljoen verwelkomde ongeveer 7 mln. bezoekers, het Italiaanse 6,5 het Tsjecho-slowaakse 6 mln. De Zwitsers schatten het aantal bezoekers op 4,5 mln., de Turken op 5 mln.; Argentinië bereikte een zelfde aantal, Joegoslavië 3,5 mln. De afdeling Israël werd door 2.750.000 personen bezocht, de Noorse afdeling door 2.250.000. Kleinere afdelingen als die van de Dominikaanse Republiek en de Filippijnen ontvingen toch resp. 2 mln. en 1,2 mln. bezoekers. Van een groot aantal buitenlandse afdelingen, o.a. de Nederlandse, zijn echter geen gegevens bekend, daar tot geen enkele telling werd overgegaan. De internationale afdelingen kenden een groot succes, dankzij vooral hun goede ligging en de talrijke congressen die er werden gehouden; aldus kwamen 6 mln. bezoekers terecht in de afdeling van de Verenigde Naties en 5,5 in die van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal.

Het spreekt van zelf dat het hier schattingen betreft, maar deze blijken te berusten op een zeer ernstige basis, zoals ook door onderlinge vergelijking kan worden uitgemaakt. Eén buitenlandse afdeling beschikt over een precieze aanduiding, nl. de Britse; om dit paviljoen te verlaten moesten alle bezoekers door een draaihek, waar hun aantal precies kon worden genoteerd: 4.683.257. In de paviljoenen van de Belgische Afdeling was natuurlijk, wegens de grotere spreiding en specialisatie, de toeloop geringer. Hier blijken de volgende sectoren het grootste aantal bezoekers te hebben gelokt: de voedingsnijverheden (2.610.000), bosbouw, jacht en visvangst (2,5 mln.), de textielnijverheid (2.460.000), de tabaksnijverheid (2 mln.), de elektrische energie (1,5 mln.), het verkeerswezen (1.466.430) en de chemische nijverheid (1,2 mln.)³⁾.

Wat is nu het aandeel van de buitenlandse bezoekers in het succes van de Tentoonstelling? De enige ernstige aanduiding waarover men beschikt om het aantal buitenlandse bezoekers te ramen, wordt ons verschaft door de tellingen

²⁾ De Brusselse Tramways plaatsten 2.247.535 Expo-tikketten, de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen ca. 1.320.000, de reisagentschappen en de buurtspoorwegen 6.312.045. Het bedrag van de tikketten, aan de toegangspoorten van de Tentoonstelling verkocht, bereikt minder dan 200 mln. B.fr. op een totaal van 520,5 mln.

³⁾ Ter vervollediging kan nog meegedeeld worden dat het Internationaal Paleis der Wetenschappen ca. 2 mln. bezoekers ontving en het Internationaal Paleis der Schone Kunsten 403.190 (in dit laatste paleis moest een toegangsrecht worden betaald).

waartoe het Nationaal Instituut voor de Statistiek is overgegaan. Viermaal werd aan de rijksgrenzen, in de loop van het jaar 1958, het aantal personen afkomstig uit den vreemde dat het Belgische grondgebied betrad, geboekt, telkens gedurende een periode van vijf dagen, waarin geen zondag of feestdag begrepen was (tenzij in de eerste periode, die buiten de tentoonstellingsmaanden viel). Deze vier periodes liepen resp. van 29 maart tot 2 april, van 27 tot 31 mei, van 28 juli tot 1 augustus en van 29 september tot 3 oktober. De enquête strekte er toe tijdens deze periodes alle bezoekers die in België aankwamen per vliegtuig, per boot, per trein of per wagen te tellen.

Men merkt dat de tweede, derde en vierde telling plaatsvond tijdens de Tentoonstelling; de eerste geschiedde een drietal weken vóór de opening. Met deze eerste telling — die uitwees dat 235.527 vreemdelingen in België waren aangekomen tijdens de betrokken vijf dagen — werd gezocht naar een basis voor vergelijking met de cijfers die bij de drie volgende tellingen zouden worden verkregen. Het spreekt vanzelf dat deze basis niet de ideale is, maar het is nu eenmaal de enige die men nog kon leggen op het ogenblik dat aan dergelijke tellingen werd gedacht en er is geen andere referentie voorhanden; ze geeft aan de andere kant toch in zekere mate waardevolle aanduidingen, alleszins voor een vergelijking met de resultaten van de tweede telling. Deze gaf een totaal van 308.578 aankomsten. Tijdens de derde periode werden 473.974 aankomsten van vreemdelingen genoteerd en tijdens de vierde 262.740.

Hierin vertegenwoordigen de bezoekers uit de overige Europese landen voor de vier periodes resp. 96,97 pCt. (228.388 bezoekers), 93,67 pCt. (289.039), 94,41 pCt. (447.495) en 93,49 pCt. (245.629); de bezoekers afkomstig van het Amerikaanse continent resp. 2,37 pCt. (5.594) 5,58 pCt. (17.206), 4,20 pCt. (19.883) en 4,79 pCt. (12.583). Onder de Europeanen blijken de bezoekers uit Nederland het talrijkst te zijn geweest; tijdens de vier hierboven aangeduide periodes vertegenwoordigen ze resp. 21,79 pCt., 29,57 pCt., 32,63 pCt. en 29,81 pCt. van de buitenlandse bezoekers; de Fransen volgen met resp. 53,13 pCt., 25,63 pCt., 24,32 pCt. en 27,57 pCt.; de Duitsers waren eveneens zeer talrijk (resp. 10,04 pCt., 22,12 pCt., 14,83 pCt. en 20,49 pCt.). De Britten liggen ver onderaan (resp. 4,64 pCt., 6,49 pCt., 11,99 pCt. en 5,03 pCt.). In de niet-Europese groep waren de bezoekers uit de Verenigde Staten het sterkst vertegenwoordigd (resp. 1,35 pCt., 4,63 pCt., 3,06 pCt. en 3,39 pCt.).

Steunend op deze gegevens kan men, bij wijze van ruwe schatting, het aantal buitenlandse bezoekers der Tentoonstelling ramen op ongeveer 13 mln., d.i. gemiddeld 70.000 per dag. Al duiden deze cijfers niet het aantal personen van vreemde herkomst aan die de Tentoonstelling bezocht hebben, mag toch worden aangenomen dat het grootste deel naar België is gekomen met de bedoeling de Tentoonstelling te bezoeken, en dat velen onder hen dit zelfs meer dan eens hebben gedaan.

Van de honderdduizenden toeristen die uit het buitenland naar België gekomen zijn omwille van de Tentoonstelling te Brussel, heeft een groot aantal ook de gelegenheid te baat genomen om nog andere Belgische steden en gewesten te bezoeken. De globale cijfers over de overnachtingen in het hele Rijk zijn nog niet bekend. Voor sommige belangrijke centra beschikken we echter wel over de gegevens betreffende de tentoonstellingsmaanden (april-oktober). Hieruit blijkt dat bijna overal het totaal aantal overnachtingen in hotels en „logementshuizen” (dit zijn inrichtingen welke

niet gemachtigd werden de benaming „hotel” te dragen) aanmerkelijk hoger lag dan tijdens de corresponderende periode in 1957. Te Antwerpen bijv. werden van 1 april tot 31 oktober 1958, 333.574 overnachtingen geboekt, t.o.v. 300.654 tijdens dezelfde periode in 1957. Voor de jeugdherbergen en kampeertreinen komt men tot 33.911 overnachtingen t.o.v. 16.679 in 1957. Voor Brugge-Zeebrugge luidt het resultaat als volgt: 176.365 overnachtingen in 1958 (hotels, pensions en hernen) t.o.v. 151.187 in 1957. Te Gent werden 122.274 overnachtingen geboekt (t.o.v. 86.516 het vorige jaar); hierbij werden 7.131 overnachtingen geregistreerd bij particulieren en in een tentenmotel. In de Oostendse hotels werden 476.235 overnachtingen genoteerd t.o.v. 426.654 in 1957. Te Mechelen kwam men tot 43.753 overnachtingen in plaats van 25.341 in 1957. Te Hasselt tot 16.239 t.o.v. 13.202. Te Leuven tot 28.729 in plaats van 8.278 vorig jaar. Luik, waar een groot aantal congressen werd georganiseerd, kon 88.424 overnachtingen boeken, t.o.v. 75.109 in 1957; Spa 42.975 t.o.v. 40.989; Dinant, dat druk bezocht werd door Engelse groepen, 57.563 t.o.v. 48.042. Namen, dat een drukke publiciteit voerde in het buitenland, presteerde 65.627 overnachtingen t.o.v. 59.938 in 1957.

Deze cijfers zijn overtuigend. Zij bevestigen alleszins de eerste aanduidingen die voortvloeien uit de bovengenoemde enquêtes van het Nationaal Instituut voor de Statistiek en tonen aan dat een aanzienlijk aantal buitenlandse toeristen in 1958 de Belgische grenzen heeft overschreden. Overigens moeten deze cijfers worden gesteld tegenover de reële verkeersstromingen. Inderdaad, het accres in het hotelbedrijf is uitsluitend te danken aan de vloed van buitenlandse toeristen, die een niet te loochenen achteruitgang van het nationaal toeristisch verkeer ruim heeft gecompenseerd. Het is immers een algemeen verschijnsel dat de Belgen minder dan tijdens de vorige jaren buitenshuis geloged hebben. Dit is waar voor praktisch alle hierboven geciteerde centra: te Antwerpen is, voor de periode 1 april-31 oktober, het aantal overnachtingen van Belgen in hotels en logementshuizen gedaald van 72.317 in 1957 tot 65.851 in 1958, te Gent van 32.174 tot 24.787, te Luik van 33.828 tot 26.439, te Namen van 28.905 tot 22.953 (steeds over dezelfde periode). Het meest treffend bewijs wordt echter geleverd door Oostende waar het aantal overnachtingen van Belgen in hotels gedaald is van 132.599 tot 116.046, terwijl het aantal overnachtingen in de kuurinrichtingen (die uitsluitend door Belgen bezocht worden) daalde van 41.941 tot 37.982 en het aantal overnachtingen van Belgen in gemeubileerde villa's en appartementen, van 296.717 tot 240.571.

Wat logies betreft, dient de activiteit van Logexpo, de dienst voor logiesbemiddeling die door het Commissariaat-Generaal der Regering in het leven geroepen werd, ten minste terloops te worden vermeld. Van 17 april tot 30 september 1958 werd door toedoen van dit bureau voor logies aan 212.588 personen een onderkomen verschaft in hotels (446.435 overnachtingen). Gedurende diezelfde periode ontvingen de motels via Logexpo 334.350 cliënten (579.729 overnachtingen). Naar de terreinen voor camping en caravaning werden door Logexpo 133.700 personen georiënteerd (334.882 overnachtingen). Gezamenlijk werd dus, gedurende de bovengenoemde periode, aan 680.638 personen logies verschaft door bemiddeling van Logexpo; dit vertegenwoordigt 1.361.046 overnachtingen.

Het is duidelijk dat heel wat bezoekers, zelfs uit het buitenland, hun bezoek aan de Tentoonstelling derwijze

gepland hadden dat zij ofwel buiten Brussel de nacht doorbrachten (wat de boven aangegeven cijfers betreffende het toeristisch verkeer in de Belgische provinciesteden uitlegt) ofwel nog dezelfde dag de Belgische grenzen weer overschreden. Zo is het bekend dat heel wat Duitse toeristen bij de heen- of terugreis te Keulen logeerden; ook sommige centra uit het zuidelijk gedeelte van Nederland en uit Noord-Frankrijk blijken hiermee hun voordeel te hebben gedaan.

Het bedrag aan deviezen dat in België werd gebracht door de buitenlandse bezoekers is moeilijk te schatten. Een belangrijke aanduiding vindt men echter in de omvang van de bewerkingen der wisselbureaus welke binnen de omheining der Tentoonstelling werden ingericht. Van 17 april tot 30 september werden door deze diensten bankbiljetten en checks omgewisseld voor een totaal bedrag van 379.019.000 B.fr. In de maand september, tijdens welke de Tentoonstelling 6.571.843 bezoekers ontving, werden voor 69.837.000 B.fr. bankbiljetten omgewisseld; het bedrag der travellers checks beliep 23.154.000 B.fr. Hierbij hadden de U.S. dollar en de Franse frank het overwicht (resp. voor een bedrag van 27.007.000 en 24.424.000 B.fr.). Verder naar de orde van belangrijkheid, de Duitse Mark (15.641.000), het pond sterling (12.233.000), de Nederlandse gulden (6.239.000), de Zwitserse frank (2.440.000) enz.

Buiten het hotelbedrijf mag bevestigd worden dat de transportnijverheid het grootste en meest onmiddellijke voordeel van de Tentoonstelling heeft ondervonden. Aldus is de invloed van deze manifestatie op de ontwikkeling van het luchtverkeer zeer groot geweest. Het aantal passagiers, vervoerd met de Sabena-toestellen, steeg tussen 1 april en 31 oktober van 406.996 in 1957 tot 610.464 in 1958, d.i. een vermeerdering met 50 pCt. (zie tabel 1).

TABEL 1.

Aantal passagiers vervoerd door de Belgische luchtlijnen

Periode 1 april—31 oktober

	1956	1957	1958
Inter-Europees verkeer	215.251	286.834	448.317
Helikopter-net a)	14.461	33.973	45.134
Lijn België-Kongo	45.976	50.591	55.919
Lijn België - Ver.Staten	21.374	35.598	61.094

a) Met uitzondering van de vulgarisatievluchten.

Indien hierbij rekening wordt gehouden met de normale jaarlijkse stijging van het luchtverkeer, dan mag de vermeerdering rechtstreeks veroorzaakt door de Tentoonstelling geraamd worden op 45.000 passagiers voor het inter-Europees verkeer, 1.000 passagiers voor de lijn België-Kongo en 6.000 passagiers voor de lijn België-Verenigde Staten, in totaal 52.000 passagiers, met uitsluiting van de helikopter-vluchten, waarvan het ontstaan nog te recent is om toe te laten vaste besluiten te trekken uit hun ontwikkeling tijdens de duur van de Tentoonstelling. Stippen wij echter aan dat de Tentoonstelling alleszins een enorme propaganda voor deze vorm van luchttransport heeft mogelijk gemaakt: op de helihaven der Tentoonstelling werden nl. van 1 april tot 31 oktober 1958, 63.371 zgn. vulgarisatievluchten geboekt.

Gezien in het licht van de algemeen in het werk gestelde

pogingen tot rationalisatie van het 'luchtverkeer', is ook de aanmerkelijke stijging van de bezettings-coëfficiënt (gemiddeld aantal passagiers per vliegtuig ingezet in de regelmatige lijnen) van groot belang (zie tabel 2).

TABEL 2.

Gemiddeld aantal passagiers per dienst (regelmatige lijnen)

	1956	1957	1958
april	28	30	29
mei	28	30	36
juni	30	29	34
juli	32	32	38
augustus	30	32	39
september	33	30	38
oktober	27	26	34

De Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen heeft eveneens een stijging van het personenvervoer gekend. De prestaties van de spoorwegen in verband met de Tentoonstelling worden geraamd op ongeveer 285 mln. reizigers-kilometer. Ter gelegenheid van deze manifestatie werden door de N.M.B.S., 1.320.000 Expo-tickets tegen verminderd tarief verkocht. Een tariefreductie (35 en 50 pCt.) werd toegekend aan de Expo-bezoekers die bereid waren te reizen met treinen die lopen tijdens de minder drukke uren en op bepaalde dagen (dinsdag, donderdag, zaterdag, zondag en wettelijke feestdagen). Dit had een aanmerkelijke stijging van het personenvervoer per spoor tot gevolg. Een enquête gevoerd door de diensten van de N.M.B.S. heeft uitgewezen dat bij de aankomst te Brussel van de directe en semi-directe treinen tussen 9 en 12 u., 5.442.555 reizigers werden geteld van 17 april tot 19 oktober 1958. Tijdens de overeenkomstige periode werden in 1957 slechts 4.186.390 aankomsten geboekt. Dit toont een stijging met 30 pCt. aan.

Ook het aantal treinen werd verhoogd; voor het binnenlandse verkeer werden 3.216 treinen toegevoegd aan het normale aantal (2.009 supplementaire treinen waren bij voorbaat in de treingids welke van kracht was van 1 juni tot 27 september 1958, aangekondigd; 1.207 speciale treinen werden bovendien ingelegd wanneer de behoeftes hieraan zich deed gevoelen). In het internationale verkeer werden 1.376 supplementaire en speciale treinen ingelegd. In het totaal reden dus op het Belgische net 4.592 treinen meer dan in een normale zomerperiode. Toch is het duidelijk dat de bezettingscoëfficiënt der treinen grotelijks werd beïnvloed, vooral sinds 17 mei, toen bovengenoemde reducties op het tarief werden ingevoerd.

De pakketboten Oostende-Dover hebben van hun kant ervaren dat de Tentoonstelling de jaarlijkse stijging in het personenvervoer tussen het vasteland en Groot-Brittannië nog heeft geaccentueerd. Elke maand werd een aanmerkelijke verhoging geconstateerd en in 1958 heeft de maatschappij dan ook voor het eerst sinds haar stichting, meer dan een eeuw geleden, meer dan 1 mln. passagiers vervoerd. Het aantal wagens dat door de car-ferries werd getransporteerd is eveneens gestegen (zie tabel 3).

Om het beeld van de invloed der Tentoonstelling op de Belgische transportrijverheid te vervolledigen, willen we hier nog aan toevoegen dat de Brusselse tramway-maatschappij 22.992.000 reizigers vervoerd heeft naar de Tentoonstelling, d.i. een dagelijks gemiddelde van 124.000. Een speciale buslijn, die door deze maatschappij werd ingelegd tussen de drie stations Brussel-Zuid, Centraal en Noord en één der toegangspoorten tot de Tentoonstelling (Benelux-Poort), heeft bovendien nog 633.000 reizigers getransporteerd.

TABEL 3.

Prestaties der pakketboten en car-ferries Oostende-Dover

	passagiers		wagens	
	1957	1958	1957	1958
april	82.844	88.419	2.173	2.921
mei	51.199	83.244	2.647	4.175
juni	113.464	133.584	4.541	8.101
juli	208.519	254.374	6.749	10.447
augustus	281.668	354.146	7.871	12.860
september	117.063	168.745	5.398	8.307
oktober	30.868	49.918	2.138	3.580
Totaal	885.625	1.132.430	31.517	50.391

Merkwaardig is, anderzijds, dat deze cijfers relatief niet veel hoger liggen dan de resultaten bereikt in 1935, ter gelegenheid van de laatste vooroorlogse Wereldtentoonstelling die te Brussel werd georganiseerd. Toen werden inderdaad 19.752.000 reizigers door de tramway vervoerd (gemiddeld 103.000 per dag). Dit wijst er op dat heel wat bezoekers van de Tentoonstelling met eigen middelen naar het tentoonstellingssterrein getrokken zijn. In dit opzicht zijn natuurlijk veel minder precieze gegevens beschikbaar. Vermelden wij echter dat ca. 1,5 mln. wagens, 40.000 cars en ca. 60.000 motorrijwielen op de officieel ingerichte parkeerterreinen werd geparkeerd. Een aanduiding vindt men nog in het feit, dat de uitrusting der taxi-maatschappijen in de hoofdstad met ca. 20 pCt. werd uitgebreid tijdens de duur van de Tentoonstelling.

Wij begrijpen best dat wij hiermede geen balans brengen van wat de Wereldtentoonstelling voor de Belgische economie heeft betekend. Wij hebben slechts enkele factoren belicht die bij het opmaken van de definitieve balans niet uit het oog zullen mogen worden verloren. Hiertegenover de balans stellen van de Tentoonstelling zelf, als onderneming, heeft eigenlijk veel minder zin. Toch zal het eerder verwondering baren dat de vooruitzichten welke gemaakt werden inzake de exploitatie van de Tentoonstelling in gunstige zin werden overtroffen; in plaats van 450 mln. B.fr., zoals voorzien, heeft de exploitatie aan de Maatschappij der Tentoonstelling 778,3 mln. B.fr. inkomsten opgebracht. Dit is hoofdzakelijk te danken aan de ruime belangstelling van het publiek, vermits de inkomsten uit de verkoop van toegangstickets 520.675.000 B.fr. bedroegen⁴⁾. Ook de financiering van deze manifestatie is dus vlot verlopen. Dat de balans zeker niet ongunstig is legt wellicht uit dat verscheiden landen reeds nu voetstappen aanwenden om, over enkele jaren, de volgende Algemene Wereldtentoonstelling te organiseren. . .

Leuven.

FERNAND PIOT.

⁴⁾ Voor de handelsconcessies werden 50 mln. B. fr. aan rechten geïnd.

BOEKBESPREKINGEN

M. J. Anema: *De praktijk der public relations*. Serie: Mens en medemens, aspecten der sociale werkelijkheid. Uitg. Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen. 122 blz., f. 3,25.

Public relations is het systeem dat een organisatie in staat stelt een gunstig klimaat te scheppen voor haar ongesoorde ontwikkeling, aldus definiëert de schrijver.

Hieraan voegt hij de volgende precisering toe: public relations tracht haar doel te bereiken door het verwerven en in stand houden van begrip en waardering voor en vertrouwen in het streven van een organisatie bij alle groeperingen waarmee die organisatie hetzij direct, hetzij indirect in aanraking komt. De middelen die haar hiertoe ten dienste staan zijn: het verstrekken van oprechte informaties en het vervolmaken van de politiek dier organisatie. Wij denken hier aan de Amerikaanse slagzin: be good and tell it.

Komende tot de praktijk, bepaalt de schrijver zich stilzwijgend tot de public relations van een onderneming. Terecht legt hij de nadruk op het verschil met de reclame, die verkoop direct wil stimuleren, doch public relations wil een algemeen vertrouwen in de onderneming wekken bij iedereen, die met haar in relatie staat of zou kunnen komen. De persoon van de public relations-leider in een onderneming en de aan hem te stellen eisen, zijn plaats in de organisatie en zijn medewerkers, vindt men dan beknopt maar duidelijk beschreven.

Met het voorbeeld van een middelgrote japonnenfabriek in het betere genre in een middelgrote stad, doch geen „case-history”, volgt dan een uitvoeriger behandeling van het werkplan voor public relations: nagaan welke relaties er binnen en buiten het bedrijf zijn en hoe en waarmee men deze kan benaderen. Vooral de interne relaties hebben de aandacht.

Een apart hoofdstukje bevat adviezen voor de relaties met de pers, maar het zwijgt over de relaties met radio en televisie. Deze zijn toch ook van belang voor de reportage en dergelijke van werkelijk belangrijke gebeurtenissen in een onderneming, al zal dit vooral voor grote ondernemingen gelden. De gids van het Britse Institute of Public Relations vestigt nadrukkelijk de aandacht op de belangstelling van de B.B.C. voor dergelijk nieuws, zowel voor de televisie als voor de radio-uitzendingen naar overzee.

Ook op andere punten zou een korte uitbreiding gewenst zijn; de schrijver noemt bijv. een aantal soorten mededelingen, welke een onderneming via het loonzakje aan het personeel kan doen. Hier zou men de vermelding wensen van Amerikaanse ervaringen, resulterend in beperking van aantal en soort van dergelijke mededelingen. Voor de praktijk van public relations is het boekje in zijn prijszwaardige handzaamheid naar omvang en opzet, een goede inleiding, een nuttige handleiding, maar in zijn op zich zelf verdienstelijke beperking geen handboek.

Rotterdam.

G. DE BRUYN.

P. G. Bosch, ec. drs.: De organisatiegids; grondslagen en techniek van de schriftelijke vastlegging van de organisatiestructuur. N. Samsom N.V., Alphen aan den Rijn, zonder jaartal, 114 blz.

Dit boekje geeft aanwijzingen voor het vastleggen van de organisatiestructuur van de onderneming in een zgn. organisatiegids (organization manual). Na een inleiding over de betekenis van organisatiestructuren en commissies in de onderneming, volgt een beschrijving van de tien stappen die moeten leiden tot de invoering van een organisatiegids, verlicht met een voorbeeld.

De schrijver wijdt vele bladzijden aan administratieve details, tot en met de meest nuttig geachte lineatuur van een vragenlijstje. Aan de andere kant wordt het ontwerpen

van een nieuwe organisatiestructuur („stap zes”) afgedaan in minder dan één bladzijde.

Het nut van een dergelijke behandeling lijkt mij twijfelachtig. Organization manuals zijn erg nuttig in die, meestal grote, ondernemingen waar reeds een uitgekristalliseerde organisatiestructuur bestaat. Zij zijn daar trouwens meestal reeds aanwezig, als een vanzelfsprekend bijproduct van het voorafgaande structureringsproces.

Het vervaardigen echter van een organisatiegids voor een onderneming wier structuur niet erg duidelijk is (waarschijnlijk de overgrote meerderheid der kleine en middelgrote, en zelfs een deel der grote ondernemingen in Nederland) is een zinloze, en zelfs gevaarlijke bezigheid. Wanneer nadere structurering van een onderneming nuttig mocht blijken te zijn, staat voorop het structureringsproces zelve, met alle beleidsbeslissingen die daaraan vastzitten, een proces, dat serieus aangepakt, vaak meerdere jaren duurt. In de tweede, derde of zoveelste plaats komt dan het vastleggen van het met zoveel moeite tot stand gekomene, het ordelijk op een rij zetten van de genomen beslissingen in een circulaire of eventueel in een gidsje, een betrekkelijk triviale bezigheid.

Het boekje van Drs. Bosch nu wijdt vele bladzijden aan de trivia, en doet de hoofdzaken af met één bladzijde, zoiets als de staart die de hond kwispelt.

's-Gravenhage.

Dr. D. HORRINGA.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Op de geldmarkt is een toestand van stabiliteit ingetreden. De goud- en deviezenvoorraad in handen van De Nederlandsche Bank blijft van week tot week vrijwel gelijk. Zowel de banken als de Schatkist beschikken over ruim voldoende middelen. Voor de Schatkist maakt dit feit het houden van inschrijvingen op schatkistpromessen overbodig, voor de banken vormt dit een prikkel om langlopend papier bij de Agent af te nemen of voor kortlopende beleggingen in het buitenland een uitweg te zoeken.

Op de Amsterdamse beurs is de hausse doorgegaan, vnl. onder invloed van Wall Street. De argumenten voor een voortzetting van de hausse, zowel in de Verenigde Staten als in ons land, zijn dermate sterk, dat het moeilijk is om anders dan bij vlagen pessimistisch te zijn.

A.K.U. is reeds met de resultatencijfers over het eerste kwartaal gekomen; de netto-winst was ongeveer even hoog als een jaar geleden. Deze maatschappij heeft onlangs de aandacht op zich gevestigd door op de converteerbare obligatielening vervoegd af te lossen. Daar de beurskoers zich boven de aflossingskoers bevond, zou dit voor de houders een onvoordelige zaak zijn geweest, ware het niet dat voor het afgeloste deel van de lening de conversiekoers zal worden herzien. Hoe aangenaam dit voor de houders ook moge zijn, men zou het kunnen betreuren dat er een kans is gemist om te verduidelijken, dat aan het aanhouden van converteerbare obligaties ook nadelen verbonden kunnen zijn.

Een opvallend bericht was dat het Eurofund-in-oprichting — een Amerikaans beleggingsfonds voor Europese aandelen — de introductie van de aandelen heeft gestaakt. Als officieel motief werd hiervoor de politieke situatie in verband met Berlijn vermeld. Boze tongen beweren echter dat men in Europa, waar men (een deel van) de aandelen zou hebben willen plaatsen, aan dove-

mansdeuren zou hebben geklopt, daar er hier meer belangstelling voor de Europese beleggingsfondsen zou bestaan. Principiële betekenis mag aan dit bericht in dit geval dan ook niet worden gehecht. Dit blijkt trouwens ook wel hieruit, dat verschillende niet-gespecialiseerde Amerikaanse beleggingsfondsen steeds meer belangstelling voor Europese aandelen aan de dag gaan leggen. Zo blijkt, het Lazard Fund 25.000 aandelen American Telephone and Telegraph, de Amerikaanse „blue chip” bij uitnemendheid, te hebben omgeruild in aandelen van een aantal Duitse, Franse en Nederlandse ondernemingen.

Op het gebied van de emissie-aankondigingen is het tamelijk rustig; dit geldt zowel voor de aandelen- als voor de obligatiesector. Dit is anders bij-bijv. onze oosterburen, waar de ene internationale instelling na de andere obligatieleningen wenst te plaatsen. Zo heeft de Wereldbank er onlangs D.M. 200 mln. à 5 pCt. geëmitteerd, en ook de Raad van Europa en de E.G.K.S. hebben van hun belangstelling doen blijken. In Engeland daarentegen werd van een 5 pCt. obligatielening ten laste van Londen à 95½ pCt., slechts 6 pCt. van de £ 25 mln. geplaatst.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	2 jan. 1959	10 april 1959	17 april 1959
Algemeen		255	277	281
Internat. concerns		375	404	410
Industrie		174	196	200
Scheepvaart		151	149	151
Banken		138	164	160
Indon. aand.		103	116	116

Aandelen

Kon. Petroleum	f. 183,20	f. 169,—	f. 172,60
Unilever	452	542¼	552¼
Philips	493¾	587	587½
A.K.U.	262	309¾	311½
Kon. N. Hoogovens	341	410	435
Van Gelder Zn.	193	221¼	220
H.A.L.	158½	157¾	157¾
Amsterd. Bank	253½	289	282
Ver. H.V.A. Mij-en	131½	138¾	137¾

Staatsfondsen

2½ pCt. N.W.S.	59¾	63¼	63¾
3½ pCt. 1947	90½	92½	92½
3¼ pCt. 1955 I	87½	89¾	90¾
3 pCt. Grootboek 1946	88¾	90¾	90½
3 pCt. Dollarlening	90¼	93¾	94¾

Diverse obligaties	2 jan. 1959	10 april 1959	17 april 1959
3½ pCt. Gem. Rotterdam 1937 VI	90½	94	93¼
3¼ pCt. Bk.v.Ned.Gem.1954 II/III	81½	85¾	86
2½ pCt. Nederl. Spoorwegen	89	93	93¾
3½ pCt. Philips 1948	95	97½	97¾
3¼ pCt. Westl. Hyp. Bank	83½	87½	87¾
6 pCt. Nat. Woningb.len. 1957	110	111¾	111¾

New York

Aandelenkoersgemiddelde			
Dow Jones Industrials	588	606	627

M. P. GANS.

De Nederlandsche Handel-Maatschappij is bij uitstek de bank voor de im- en exporteur. Met tal van eigen vestigingen in het Verre Oosten, het Midden-Oosten, Oost-Afrika en Amerika kunnen wij uw belangen ter plaatse behartigen en inlichtingen over handelsmogelijkheden uit de eerste hand verschaffen. Ons 14-daags Bank-Bulletin stellen wij de geïnteresseerde fabrikant of handelaar gratis ter beschikking.

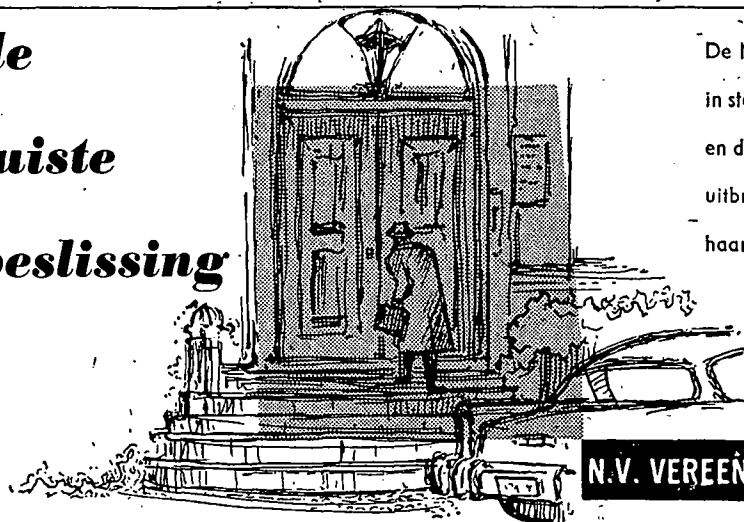
Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

Hoofdkantoor: Amsterdam, Vijzelstraat 32
160 kantoren in binnen- en buitenland

ACCOUNTANTSKANTOOR H. J. SPRENKELER
Thorbeckegracht 15 te Zwolle
vraagt wegens uitbreiding een
gevorderde
ASSISTENT-ACCOUNTANT

leeftijd 22—25 jaar; enige jaren ervaring en gedegen theoretische opleiding vereist. Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige inlichtingen binnen 1 week aan bovenstaand adres.

de
juiste
beslissing

De N.V. Vereenigd Bezit van 1894 trekt in sterke mate de aandacht van beleggers en door voortdurende vraag vindt grote uitbreiding plaats. Ook voor U bieden haar aandelen een goede belegging.

Vraagt inlichtingen bij Uw bankier of Uw commissair in effecten of bij de

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

Westersingel 84 - Rotterdam

ONDERNEMINGEN,
die het beste leidende
personeel zoeken,

speciaal met economische
scholing, roepen sollicitanten
op door middel van een
annonce in de rubriek

„VACATURES”

Het aantal reacties, dat
deze annonces tot gevolg
hebben, is doorgaans
uitermate bevredigend;
begrijpelijk, omdat er bijna
geen grote instelling is,
die dit blad niet regel-
matig ontvangt en
waar het niet circuleert.

CO-OP

**CENTRALE DER NEDERLANDSE
VERBRUIKSCOÖPERATIES**

vraagt voor haar **Productiebedrijven** te Utrecht:

ADJUNCT-DIRECTEUR

De productie van deze bedrijven, waar ca. 500 personen werkzaam zijn, omvat een zeer gevarieerd programma op het gebied van levensmiddelen en wasmiddelen en dient voor de voorziening van de ruim 1000 levensmiddelenwinkels van de aangesloten plaatselijke Verbruikскоöperaties.

De te benoemen functionaris zal deelnemen aan de algehele leiding van de bedrijven en in de toekomst de huidige bedrijfsdirecteur moeten kunnen opvolgen.

Hij zal in de eerste jaren in het bijzonder worden belast met de coördinatie van productie en verkoop.

De belangrijkste vereisten zijn:

- * Een academische of daarmee te vergelijken vorming.
- * Ervaring in een leidinggevende functie.
- * Goed organisatievermogen, commercieel inzicht en kennis van de beleidsproblemen in een bedrijf van dergelijke omvang.
- * Leeftijd ca. 35-40 jaar.

Belangstellenden worden verzocht met verstrekking van zo volledig mogelijke informatie, welke strikt vertrouwelijk zal worden behandeld, onder no. 133 schriftelijk contact op te nemen met de afdeling Algemene Personeelszaken, Postbus 6008 te Rotterdam.

AMSTERDAMSCHЕ DROOGDOK-MAATSCHAPPIJ N.V.

gevestigd te Amsterdam.

UITGIFTE van

nominaal f 2.904.000,-

**5 pCt. preferente in gewone aandelen converteerbare aandelen,
in stukken groot nominaal f 1000,- aan toonder**

(desgewenst op naam of in onderaandelen, elk groot nominaal f 100,- aan toonder),

**gerechtigd tot het dividend over het boekjaar 1959
en volgende boekjaren.**

Ondergetekende bericht, dat zij de inschrijving op bovengenoemde aandelen, uitsluitend voor de houders van gewone aandelen, openstelt op

VRIJDAG 1 MEI 1959

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,
bij haar kantoren te **Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage,**

TOT DE KOERS VAN 100 pCt.,

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 21 april 1959.
Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn verkrijgbaar bij de kantoren van inschrijving.

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

Amsterdam, 21 april 1959.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
A. M. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra,
Prof. F. J. de Jong.

Abonnementsprijs f 22.50;
fr. p. post f 23.60; voor stu-
denten f 19.—; fr. per post
f 20.10.

Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhandel
en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN

TE HAARLEM

CENTRAAL BEHEER

Singel 126-130, Amsterdam-C.

ONDERLINGE VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN

WET-RISICO

- a. Bedrijfs-w.a.-verzekering.
- b. Motorvoertuigverzekering (casco en w.a.)
w.a.-dekking voor alle motorvoertuigpolissen f. 500.000,- per gebeurtenis.

BRAND-RISICO

Brand- en bedrijfsschadeverzekering.

Belangrijke besparingen op de tariefpremie voor industriële risico's.

Verzekerd bedrag 2 miljard gulden.

MOLEST-RISICO

- a. Molestverzekering ingeschreven bedrag ruim 7 miljard gulden.
- b. Stormverzekering verzekerd bedrag ruim 1 miljard gulden.

PENSIOEN-RISICO

Ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering van werknemers. Verzekerd bedrag 1 miljard 150 miljoen gulden.

Belegd vermogen 250 miljoen gulden.

Bij het 50-jarig bestaan van Centraal Beheer (januari 1959) is een gedenkboekje „Het hechte huis dat zelf-doen bouwde” uitgegeven. Exemplaren van dit gedenkboekje worden voorzover voorhanden op aanvraag gaarne toegezonden.